

Εκ. Φ. Β. Κατόρ
31
12 μ.ε.κ.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ
ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ, "ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ,"
(ΤΟΥ AMSTERDAM)

Μελέτη ιστορική, κριτική καὶ συστηματική
ὡς συμβολή εἰς τὴν σύγχρονον Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν.

ἈΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ» ΤΟΜΟΣ Κ' 1949

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1949

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ
ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ, "ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ,"
(ΤΟΥ AMSTERDAM)

Μελέτη ιστορική, κριτική και συστηματική
ὡς συμβολή εἰς τὴν σύγχρονον Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν.

ΛΗΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ» ΤΟΜΟΣ Κ' 1949

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1949

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

(Τ. 1 - 1984)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΟΔΟΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Τῇ ἱερᾷ μνήμῃ Μάνδου καὶ Γεωργίου τῶν Ριζαῶν
ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Ἐχοῦνης (1844-1944)
τοῦ ἐφόχου παιδευτηρίου ἑλληνοχριστιανικῆς μορφώσεως

μετὰ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης

ὁ μαθητὴς (1919-24)

Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΝ ΤΗ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὅτι τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα πρὸς τὸν λίαν κατατεμημένον Προτεσταντισμὸν διὰ τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως προσέλαβεν νέαν μορφήν καὶ σπουδαιότητα οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἡ σπουδαιότης αὕτη ἔγκειται ὄχι ἀπλῶς εἰς τὸ ὅτι τὸ τραγικώτερον πρόβλημα τοῦ χωρισμοῦ (καὶ τῆς ἐνώσεως) τῶν τμημάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐτέθη ἐπὶ παγκοσμίου βάσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὅτι τὸ πρῶτον ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ μόνη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀμέσως ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία εἰσέρχεται εἰς μίαν νέαν φάσιν τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Ἡ νέα αὕτη φάσις, ἡ ἐγκαινιασθεῖσα διὰ τῶν Συνεδρίων τῆς Στοκχόλμης τῆς Ὁργανώσεως «Ζωῆς καὶ Ἑργασίας» (Life and Work) τῆς ἄλλως λεγομένης τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Λωζάννης, τῆς «Πίστεως καὶ Διοικήσεως» (Faith and Order), συνεκστρεφθεῖσα εἰς τὰ συνέδρια τοῦ Oxford καὶ τοῦ Edinburg (1937), εἶδε τὴν τελικὴν αὐτῆς μορφήν εἰς τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ἰδρυθείσης ἐν Amsterdam τῆς Ὁλλανδίας κατὰ τὸ 1948. Ἀλλ' ἐν Amsterdam δὲν εἴχομεν ἐν σύνηθες παγκόσμιον συνέδριον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκτὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀληθῶς τὴν Α'. ἱστορικὴν Γεν. Συνέλευσιν μιᾶς Ὁργανώσεως, περιλαμβανοῦσας τὰ 2/3 περίπου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Χριστιανικῶν Ὁργανώσεων τοῦ κόσμου. Αὗται ἐθεμελίωσαν ἓνα Ὁργανισμὸν ἐπὶ μιᾶς καὶ μόνης δογματικῆς βάσεως τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ ἐπὶ ἀπεριορίστου ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, ἀφοῦ ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» ἰδρύθη ὑπὸ ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, ἅλλαι μὲν τῶν ὁποίων πιστεύουν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς θείου καὶ ἀνθρωπίνου ἰδρύματος, κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ Κυρίου πανανθρώπινου καὶ ὑπερκοσμίου, ἅλλαι δέ, ἀνήκουσαι εἰς τὰς ποικίλας τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐκφάνσεις, εἴτε πιστεύουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὸ «βασιλεῖον ἱεράτευμα», τὸ ἔχον κυρίως ἀντικειμενικὸν (ἀνθρώπινον), θετικὸν δῆλα δὴ, δίκαιον, εἴτε συνομολογοῦσιν μετὰ τοῦ ἐκπροσώπου τῆς κοσμικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστοριογραφίας καὶ

κλασσικού ιστορικού K. Müller, ότι «eine neue Religionsgemeinde die «Kirche» hatte Jesus nicht stiefen wollen» ('Ο Ἰησοῦς δὲν ἠθέλησε νὰ ἰδρῶσῃ μίαν νέαν θρησκευτικὴν κοινότητα τὴν Ἐκκλησίαν (Kirchengeschichte I², (1929) σελ. 65).

Μετὰ τῶν τόσον ριζικῶς διίσταμένων πρὸς αὐτὴν Ἐκκλησιῶν συμπράξασα ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐν Στοκχόλμῃ καὶ Ὁξφόρδῃ καὶ συνεργασθεῖσα ἐν Λωζάννῃ καὶ Ἐδιμβούργῳ ἀπέδειξε τοῦτο μὲν εὐρύτητα ἀντιλήψεως, ἀνταξίαν τῆς φιλελευθέρως καὶ δημοκρατικῆς παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ καὶ πρὸ παντος ἐμφάνισιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πνεύματός της, ὅπερ διατηρεῖ ἄσβεστον τὴν λαμπάδα τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ ἐνὸς κόσμου ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ἐθνικισμὸς ὑπὸ ποικίλας ἐμφάνσεις, ἀκόμα καὶ ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς δῆθεν ὁλοκληρωτικῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, διατηρεῖ ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασίν του ἐπὶ τοῦ κόσμου.

Ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία εἰργάσθη μετὰ πνεύματος καλῆς θελήσεως καὶ χριστιανικῆς ἀγάτης καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam, τοῦ ὁποίου ἡ συγκρότησις ἀπετέλεσε κατ' ἀρχὴν φῶς καὶ ἐλπίδα εἰς ἓνα διηρημένον καὶ ἐν ἐνόπλῳ ἀναχωρῇ εὐρισκόμενον κόσμον, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ ἐξαιρετικῶς κρίσιμος περίοδος, ἣν διέρχεται ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἀπὸ 80ετίας καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης ἐλευθερίας ἐν Ρωσίᾳ συνέβαλον, ὥστε νὰ μὴ δοθῇ ἡ δέουσα προσοχὴ ἢ συνέχεια εἰς τὴν δῆλωσιν τῶν Ὁρθοδόξων ἐν τῇ προκαταρκτικῇ διασκέψει τῆς Utrecht (Ὁλλανδίας) τοῦ Μαΐου τοῦ 1938, ὅτε ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις περὶ ἰδρύσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», δι' ἧς τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐδέχθη κατ' ἀρχὴν ὀνιζικὴν μεταβολὴν εἰς τὸν τρόπον ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἐτεροδόξους¹. Διότι ἐν Amsterdam ἐδημιουργήθησαν νέαι σχέσεις καὶ νέοι δεσμοὶ—ὄχι βεβαίως ἔννοως, διότι δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτῆς—μὲ ἐπιφυλάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλουν ἀκριβεστέραν ἱστορικὴν, κριτικὴν καὶ συστηματικὴν (θεωρητικὴν) ἔρευναν, ἀπολύτως ἀναγκαίαν διὰ νὰ διατυπωθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν τοῦ παρόντος.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ὁμως αὐτὴν φάσιν τῶν σχέσεων τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἐτεροδόξους διαπιστοῦνται, ὡς θὰ ἴδωμεν, παραλείψεις τινὲς οὐσιώδεις, ἀναγόμεναι τὸ πρῶτον εἰς τὸ ἔτος 1920, ὅτε ἐξεδόθη ἡ πρώτη ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὥστε καίτοι αἱ ὁρ-

1. Διὰ τὰς παλαιότερας σχέσεις ἴδε *Ι. Καρμύρη*: Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1937. Διὰ τὴν προβληματικότητα τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἐνώσεως πρὸς τοὺς προτεστάντας πρβλ. *Γ. Ι. Κονιδάρη*: Ἡ Ἐθνικιστικὴ Γερμανία ἐκκλησιαστικῶς. Ἐν Ἀθήναις 1934-7.

θόδοξοι καθολικαὶ ἀντιπροσωπεῖται διὰ δύο βαρυσημάτων, ἐν Λωζάννῃ (1927) καὶ Ἐδιμβούργῳ (ἡ τοῦ 1937 ἦτο ἀσθενεστέρα κατὰ τὸν κ. Ἀλιβιζᾶτον) διετύπωναν τὰ διάφορα σημεῖα διαφωνίας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ἐν τούτοις αἱ παραλείψεις ἐβάρυνον ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν σχέσεων μας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ διότι δὲν ἐνεφάνισαν ρητῶς τὴν θεμελιώδη θέσιν τῆς ἡμετ. Ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κόσμου. Ὅθεν ἐν τῇ Α'. Γεν. Συνελεύσει τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», τοῦ Amsterdam, συνεπεία τῶν προηγουμένων παραλείψεων καὶ τῆς ἀπουσίας τῶν ὑπὸ τοῦ Μπολσεβικισμοῦ παρακωλυθεισῶν νὰ μετάσχουν λοιπῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (αἱ πρὸς ταύτας σχέσεις καὶ κρίσεις παρεκώλυσαν καὶ τινὰ ἀνατολ. Πατριαρχεῖα ν' ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους) ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐνεφανίσθη οὐχὶ μόνον ἐν ἀριθμητικῶς μειονεκτικῇ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν ἠθικῇ μειονεξίᾳ καὶ δὴ ὑπὸ τὴν μορφήν μικρῶν Ἐκκλησιῶν (ὡς μία τῶν Ὁμολογιῶν!), αἵτινες ἦσαν ὀλίγαι ἀπὸ τὰς πολλὰς. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία μετασχοῦσα ἄνευ ὄρων καὶ μὴ ὑποβαλοῦσα δῆλῳσιν τινὰ ἐν Amsterdam καὶ δὴ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς συνεχιστρίας τοῦ ἔργου τῆς Μιάς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας—ἡ ἔκφρασις αὕτη οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη εἴτε εἰς τὴν ἐγκύκλιον εἴτε εἰς τὰς δηλώσεις τῶν Ὁρθοδόξων, καίτοι αὕτη ἐκφράζει σαφῶς τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Δογματικῆς καὶ Συμβολικῆς Θεολογίας—παρουσιάσθη βεβαίως ὡς ἐκπροσωποῦσα τὴν *Καθολικὴν ἀποψιν* (βλ. τὸ πόρισμα τῆς Α'. Ἐπιτροπῆς) πρὸς ἣν ἀντετάχθη ἡ *εὐαγγελικὴ ἀποψις* (ἐγένετο σκοπίμως ἀντικατάστασις τῆς λέξεως: προτεσταντικῇ), ἀλλὰ πάντως οἶονεῖ ἀνιχνεύουσα μετὰ τῶν λεγομένων εὐαγγελικῶν, τῶν Κουακέρων, τοῦ Στρατοῦ τῆς Σωτηρίας κ. ἄ. τὴν *Unam Sanctam*. Ἦτο τοῦτον ὁρθόν; Πιστεύομεν ὅχι, διότι παρουσιάζονται ὄντως ἢ τε Ἐκκλησία ἡμῶν καὶ ἡ Θεολογία ὡς ἀνακόλουθοι πρὸς ἐαυτάς.

Ἡ ἐντεῦθεν γεννηθεῖσα παρ' ἐμοὶ βαθεῖα ἐντύπωσις τῆς ἀσυνεπείας πρυτανεύσασα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Amsterdam παραμονῆς μας, ὡς μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο φυσικὰ ἡ αἰτία τῆς συγγραφῆς τῆς παρούσης βραχείας μελέτης, εἰς ἣν πειρω-

1. Νῦν πληροφοροῦμαι, ὅτι ὁ περιώνυμος καθηγητὴς Κ. Barth ἀπαντῶν εἰς ἐπικρίσεις παρατηρεῖ, ὅτι οὐδεμία Ἐκκλησία ἰσχυρίσθη ἐν Amsterdam, ὅτι εἶναι ἡ *Unia Sancta*. Ἔχει δίκαιον. Τὸ γεγονός τοῦτο δικαιώνει πλήρως τὰς θεμελιώδεις ἀπόψεις τῆς παρούσης μελέτης. Εἰς τὴν τυχὸν προβληθησομένην ἀντίρρησην, ὅτι ἡ προβολὴ τοιαύτης ἀξιώσεως ἐκ μέρους ἡμῶν ἠθέλεν ἔχει δυσμενεῖς συνεπείας εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δύναται νὰ δοθῇ ἡ ἀπάντησις, ὅτι καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία προβάλλει κατηγορηματικῶς αὐτὴν τὴν ἀξίωσιν καὶ ὅμως καλεῖται κατ' ἐξακολούθησιν νὰ συμμετάσχη τῶν Παγκοσμίων χριστιανικῶν συνεδρίων.

μαι νὰ ἐξετάσω τὰ γεγονότα ἱστορικῶς, κριτικῶς καὶ συστηματικῶς, προσέχων ἰδίᾳ εἰς τὸ νόημα τῶν γεγονότων. Ἐὰν ἡ αὐστηρὰ ἀκολουθία τῆς σκέψεως εἶναι γνώρισμα τῆς ἐπιστήμης πολλῶ μᾶλλον δέον νὰ εἶναι αὕτη θεμελειῶδες γνώρισμα τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας. Αὕτη εἶναι ἡ κεντρικὴ, μεθοδικὴ γραμμὴ τῆς παρουσίας μελέτης, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰλικρινῶς καὶ ἀπεριφράστως καὶ ἀντικειμενικῶς ἐκθέτομεν τὴν ἀλήθειαν, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ ψυχραίμος ἐρευνητὴς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ φίλος τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ὑπὸ τὴν παλαιάν της ὁμως μορφὴν, (διὰ λόγους ἀρχῆς περὶ ὧν κατωτέρω).

Διὰ τοὺς λόγους τούτους δὲν δύναται οὔτε ἡ Μόσχα καὶ ἡ Ἐκκλησία της νὰ ἐξαγάγῃ κανὲν συμπέρασμα ὑπὲρ τῆς μὴ συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας μας, οὔτε καὶ ἡ φιλελευθέρᾳ Θεολογία, ὅτι ἔχω φόβον τινα διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν, διότι κίνδυνος τῆς Ὁρθοδοξίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθῃ μόνον ἀπὸ μίαν συμβιβαστικὴν ἔννοιαν ἢ τὴν Intercommunio (μυστηριακὴν κοινωνίαν)¹. Πιστεύω δὲ ὅτι καὶ ἡ μᾶλλον φιλελευθέρᾳ Θεολογία ἀπεδέχεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ οὐσιώδη, καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ οὐσιώδη εἶναι τὰ περὶ Τριάδος, Ἐκκλησίας, Σωτηρίας καὶ Μυστηρίων δόγματα, τὰ ὁποῖα δέον ν' ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν τῆς ἡνωμένης Ἐκκλησίας, τῆς Μιάς καὶ Ἀγίας. Ὅθεν τὸ σημεῖον τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κεῖται ἐν τῇ Καθολικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ², ἣς βεβαίως τὸ τελετουργικὸν κυρίως, ὥς καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς διοικήσεως καὶ ἡ ἐξωτερικὴ περιωπὴ τῶν λειτουργημάτων, παρουσιάζουσιν ὄντως οὐσιώδεις μεταβολὰς ἀπὸ τῆς ἀρχαίου Ἐκκλησίας. Εἶναι δὲ εὐτύχημα, ὅτι μετασχόντες τοῦ συνδρίου τοῦ Amsterdam ἐλάβομεν βαίτεϊαν συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν ἐν τῷ ἔργῳ τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἐνώσεως, ἃς οὐδὲν βιβλίον ἦτο δυνατόν νὰ μεταδώσῃ ἡμῖν τόσον ζωηρῶς καὶ σαφῶς. Ὁ δρόμος τῆς Ἐνώσεως θὰ εἶναι μακρὸς καὶ λίαν κοπιώδης, ἀλλὰ τὸ χρέος μας ὥς μελῶν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι νὰ τὸν βαδίσωμεν, διότι ἡ ἐπιταγὴ τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἓν ᾦσιν» εἶναι ἀμετάκλητος καὶ ἐπιτακτικῶς ὑποχρεωτικὴ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Ἰανουαρίου 1949³.

1. Πρβλ. **Ἱ. Καρμίρη**, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 361 Ἐν σελίδι 399 ὁρθῶς παρατηρεῖται, ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἰδίᾳ ἐπιδιωκόμενη μυστηριακὴ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν (Intercommunio) ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ὡς ἐπιστέγασμα τῆς γνησίας καὶ πραγματικῆς δογματικῆς ἐνώσεως.

2. Πρβλ. **Ἀ. Ἀλιβεϊᾶτον**, Ἡ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συνέχεια μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1934 σ. 6 καὶ 8.

3. Τὸ προσχέδιον τῆς παρουσίας βραχείας μελέτης ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν 20^{ην} Σεβρίου 1948 ἐν συσκέψει τῶν 4 καθηγητῶν τῆς Θεολογ. Σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πιμίου τῶν μετασχόντων τοῦ Συνεδρίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἀφ' οὗτου, ἀπὸ τριῶν περίπου δεκαετηρίδων, ἡ ἡμετέρα «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» μετέχει τῆς Οἰκουμενικῆς Χριστιανικῆς κινήσεως διὰ πρώτην φορὰν ἡ συμμετοχὴ αὕτη κατέστη διὰ πολλοὺς ὀρθοδόξους θεολόγους ἐξόχως προβληματική, κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ὅτε συνεκροτήθη ἡ Α' Γενικὴ Συνέλευσις τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» (Assembly) ἐν Amsterdam τῆς Ὁλλανδίας (22 Αὐγούστου—4 Σεπτεμβρίου 1948). Ἡ προβληματικότης τῆς συμμετοχῆς κατέστη ἰσχυρότερον συνειδητὴ εἰς τινὰς ἱεράρχας καὶ εἰς τὴν νέαν γενεὰν τῶν ἐπιστημόνων θεολόγων, ἡ ὁποία εὐρέθῃ αἰφνιδίως εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam καὶ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ μελετήσῃ ὄχι μόνον ὅ,τι ἀφεώρα εἰς τὰ σπουδαῖα θέματα τοῦ συνεδρίου, ἀπὸ «καθολικῆς Ὁρθοδόξου» σκοπιᾶς, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπολήσῃ καὶ ζήσῃ συλλήβδην ὅλα τὰ στάδια, τὰ ὁποῖα διήλθον αἱ νεώτεραι σχέσεις πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν καθώρισεν πρώτη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία διατὶ ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν παγκόσμιον χριστιανικὴν κίνησιν καὶ πῶς ἀντιλαμβάνετο ταύτην².

1. Περὶ τοῦ ὅρου τούτου προβλ. Γερ. I. Κονιδάρη: Προσχέδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν: Ἐν Θεο(ν)ίκη 1947 σ. 57 ἐξ. (λιθόγραφος ἔκδοσις τοῦ Πανεπ(μ)ίου Θεσ(ν)ίκης) καὶ «Γρηγ. Παλαμᾶν» αὐτόθι 1947.

2. Ἐγκύκλιος Συνδικῆ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἀναγχαζοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (γαλλιστί, ἀγγλιστί καὶ ῥωσιστί). Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου 1920. Ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Τοποτηρητοῦ Προύσης Λωροθέου. Ἐπειδὴ ἡ ἐγκύκλιος εἶναι δυσεύρετος παρέχουμεν εὐρυτάτην περίληψιν ταύτης. Διὰ ταύτης προτείνεται ἡ ἵδρυσις «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» κατὰ τὸ πρότυπον τῆς τότε ἱδρυθείσης «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν». Ἰδοὺ ἡ περίληψις: *Ἡ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία* θεωροῦσα ὅτι ἡ «προσέγγις καὶ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» οὐκ ἀποκλείεται ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν καὶ ὅτι αὕτη εἶναι «ἐνδικαία καὶ ἀναγκαία καὶ πολλαχῶς χρήσιμος» εἰς τε τὰς ἐπὶ μέρος Ἐκκλησίας καὶ τὸ «ὅλον χριστιανικὸν σῶμα» εἰς παρασκευὴν καὶ διευκόλυνσιν τῆς πλήρους ποτέ, σὺν Θεῷ καὶ εὐλογημένης ἐνώσεως ἔκρινεν ὡς εὐθετον τὸν χρόνον τῆς ἐνάρξεως διαπραγματεύσεων (τῇ 1920). Ἀναγνωρίζουσα τὴν ὑπαρξίν δυσχερειῶν «ἀπὸ παλαιῶν προλήψεων καὶ ἔξων ἢ καὶ ἀξιώσεων» καὶ φρονούσα, ὅτι ὑπαρχούσης καλῆς θελήσεως δὲν δύναται ν' ἀποτελέσωσι κώλυμα ἀκαταγώνιστον καὶ ἀνυπερβλήτον καθορίζει σαφῶς, ὅτι πρόκειται «περὶ ἀπλῆς τὸ κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ προσγγίσεως». Μετὰ ταῦτα ἐκθίεται τὰς σκέψεις περὶ «τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐννοεῖ τ' ἀνωτέρω καὶ ἀπεκδέχεται τὴν γνώμην καὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁρθῶς μετὰ ταῦτα ὑποστηρίζει, ὅτι θεωρεῖ ἀπαραίτητον «τὴν ἄρσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν πάσης δυσπιστίας καὶ δυσφορίας μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν» τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς προσηλυτιστικῆς δράσεως τινῶν ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ἀποκαθισταμένης τῆς ἐμπιστοσύνης ἐπιβάλλεται ν' ἀνεξωπυρωθῇ ἡ ἀγάπη μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ-

Εἶναι λοιπόν, φρονούμεν εὐεξήγητον διατὶ ἡ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν βαθυτέρα καὶ ζωηρωτέρα εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων ἱεραρχῶν καὶ θεολόγων, οἵτινες τὸ πρῶτον εὐρέθησαν, καὶ ἀνέπνευσαν ἀποτόμως τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἐν τῇ συνελύσει τοῦ Amsterdam, παρὰ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν βαθμιαίως τὴν ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ

τινες δέον νὰ λογίζονται ὡς «συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ» (Ἐφεσ. 3,6).— Διὰ τῆς προτάξεως τῆς ἀρετῆς τῆς ἀγάπης ἐν ταῖς περὶ τῶν ἄλλων «κρίσειν καὶ σχέσειν» αἱ μὲν διαστάσεις δύνανται νὰ συμκρινθῶσιν διὰ δὲ τῆς διεγέρσεως φιλαδέλφου ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς καταστάσεως καὶ εὐσταθίας καὶ διὰ τῆς ἀκριβεστέρως γνωριμίας καὶ «προθυμίας εἰς τὸ τείνειν ἐκάστοτε ἀμοιβαίως χεῖρα βοηθείας» πολλὰ τὰ καλὰ θὰ κατορθώσῃ. Μετὰ ταῦτα καθορίζει πῶς δύναται ἡ φιλία αὕτη εἰδικώτερον νὰ ἐκφαίνεται: α) διὰ τῆς παραδοχῆς ἐνιαίου ἡμερολογίου πρὸς ταυτόχρονον ἑορτασμόν τῶν μεγάλων Χριστ. ἑορτῶν ὑπὸ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν β) διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀδελφικῶν γραμμάτων κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς καὶ ἐκτάκτους περιστάσεις γ) διὰ τῆς οἰκιοτέρας συσχέτισεως τῶν ἀπανταχοῦ εὐρισκομένων ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν δ) τῆς ἐπικοινωνίας τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν... καὶ ἀνταλλαγῆς συγγραμμάτων καὶ περιοδικῶν ε) διὰ τῆς ἀποστολῆς νέων χάριν σπουδῶν στ) διὰ τῆς συγκροτήσεως παγγρηστιανικῶν συνεδρίων πρὸς ἐξέτασιν ζητημάτων κοινῶν πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνδιαφέροντος ζ) διὰ τῆς ἀπαθοῦς καὶ ἐπὶ τὸ ἱστορικώτερον ἐξέτασεως τῶν δογματικῶν διαφορῶν ἀπὸ τῆς ἑδρας καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς, η) διὰ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν κρατούντων ἐν ταῖς διαφόροις Ἐκκλησίαις ἡθῶν καὶ ἐθίμων, θ) διὰ τῆς παροχῆς ἀμοιβαίας εὐκτηρίων οἰκῶν καὶ κοιμητηρίων διὰ τὰς κηδεῖας καὶ τὴν ταφὴν τῶν ἐν τῇ ξένῃ ἀποθνησκόντων ὁπαδῶν τῶν ἐτέρων ὁμολογιῶν, ι) διὰ τοῦ διακανονισμοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν τοῦ ζητήματος τῶν μικτῶν γάμων, ια) διὰ τῆς πρόφρονος τέλους ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς θρησκευτικῆς ἐπιρρώσεως, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῖς παραπλησίοις». Μετὰ ταῦτα ἐπανερχεται καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὀφελιμότητος τῆς «συναφείας τῶν Ἐκκλησιῶν», διότι συνεπεία τοῦ ἀ' παγκοσμίου πολέμου καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς πίστεως, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ ἦσαν μέγιστοι. Ἐνταῦθα μνημονεύεται ἰδιαίτερος ὁ ἀλκοολισμός, ἡ πολυτέλεια, ἡ ἡδυσπάθεια, ἡ ἀσχημοσύνη ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τῇ ζωγραφικῇ, τῷ θεάτρῳ ἢ καὶ τῇ μουσικῇ, ἡ θεοποίησις τοῦ πλούτου καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν ὑψηλοτέρων ἰδεωδῶν «ὡς δημιουργοῦντα κινδύνους τῇ συστάσει τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν» καὶ κατ' ἀκολουθίαν «εὐκαιρα ἀποτελοῦσι ζητήματα δεκτικά καὶ χρήζοντα τῆς ἀπὸ κοινῆς μελέτης καὶ συνεργασίας τῶν Χριστ. Ἐκκλησιῶν».

Μετὰ τοῦτο μνημονεύουσα ἡ Ἐκκλησία Κ]πόλεως τῆς Ἰδρυθείσης «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ δικαίου καὶ καλλιέργειαν τῆς ἀγάπης καὶ συμφωνίας μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν ὑποδεικνύει, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι δὲν δύνανται νὰ ὑστερήσωσι τῶν πολιτικῶν ἀμελοῦσαι «τὴν κοινὴν ἐντολὴν τῆς Ἀγάπης». Διὰ ταῦτα πάντα «ἐπάγεται» ὅμως τε ποθοῦντες καὶ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας συμμεριζομένας νομίζοντες τὴν σκέψιν καὶ γνώμην ἡμῶν... περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συμπήξεως τοιαύτης τινὸς τοῦ κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, παρακαλοῦμεν ὅπως προφρόνως δηλωθῇ ἡμῖν ἀπαντητικῶς ὅφ' ἐκάστης ἡ κρίσις καὶ γνώμη αὐτῆς, ἵνα οὕτω, καθοριζομένου, ἀπὸ κοινῆς συγκαταθέσεως καὶ ἀποφάσεως, τοῦ πράγματος χωρήσωμεν ἀπὸ κοινῆς ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ

ἐμφανισθεῖσαν κίνησιν, «ἡ ὁποία ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συνεργασίαν καὶ ἔνωσιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν»¹.

* * *

Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ τὴν μετὰσχῃ ἡ «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», διότι πάντοτε ἐπεθύμει καὶ προσηύχeto καὶ δέεται καθ' ἐκάστην μέχρὶ τοῦ νῦν πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ διότι εἶναι ζωηρὰ παρ' αὐτῇ ἡ φιλελευθέρα Ἑλληνικὴ παράδοσις, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ ἐν λίαν συντηρητικαῖς χρόνοις ζῶν μέγας Πατριάρχης Φώτιος σαφῶς διεφύλαξεν, εἰπὼν ὅτι «ἡ τῶν εἰρημένων ἐτερότης καὶ παραλλαγὴ τὴν ἐνοσιδῇ χάριν τοῦ Πνεύματος οὐ παρεκώλυσεν»².

οὕτως «ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἔστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβάζομενον κλπ.» (Ἐφεσ. 4,15). Ὑπογράφουσιν ὁ Καισαρείας Νικόλαος, ὁ Κυζίκου Κωνσταντῖνος (ὁ μετὰ ταῦτα Οἰκ. Πίρχης Κητίνος ὁ 5'), ὁ Ἀμασείας Γερμανὸς (Καραβαγγέλης), ὁ Πισιδεῖας Γεράσιμος καὶ Ἀγκύρας Γερβάσιος, ὁ Αἰνίου Ἰσααεῖμ, ὁ Βιζύης Ἀνθίμος (ὁ βραδύτερον Μαρωνεῖας), ὁ Σηλυβρίας Εὐγένειος, ὁ Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀγαθάγγελος, ὁ Τυρολόης καὶ Σερεντίνου Χρυσόστομος, καὶ ὁ Λαμψάκου Εἰρηναῖος (νῦν Σάμιου).

1. **Βασ. Στεφανίδου.** Ἐκκλ. Ἱστορία. ἐν Ἀθήναις 1948 σ. 614. Εἰς τὸν ἐξαιρετικῶς κατατετριμμένον Προτεσταντισμὸν τῆς Ἀμερικῆς ἐνεφανίσθη ἡ τάσις τῆς ἐνώσεως τὸ πρῶτον ἑαυτοῦ, ἐξ ἧς προέκυψεν ἡ Συνομοσπονδία τῶν περισσοτέρων Ἀμερικανικῶν Ἐκκλησιῶν (Federal Council of the Churches of Christi ἐν Φιλαδελφείᾳ 1908).

2. Ἐκδ. **Βαλέττα** σελ. 157. Πρβλ. **Β. Στεφανίδου** ἐνθ. ἀνωτ. σ. 322. Τὴν ἄποψιν, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι ὀφείλουσι νὰ εὐρίσκωνται ἐν συμφωνίᾳ εἰς τὰ οὐσιώδη, ἐνῶ εἰς τὰ λοιπὰ δέον νὰ δεσπόζῃ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκκλησ. ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ ἀγάπης ἐνεφάνισεν ἡ Πρώτη Ἐκκλησία ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Πολυκάρπου Σμύρνης καὶ Ἀνικίτου Ρώμης κατὰ τῷ 154, ὅτε σηνιτηθήσαν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα καὶ ἐχωρίσθησαν ἐν ἀγάπῃ, καίτοι δὲν συνεφώνησαν. Τὴν πρώτην διατύπωσιν τῆς εὐρίσκομεν παρ' Εἰρηναίῳ, ἐπισκ. Λουγδούνου (Γαλλία 178/9 ἐξ.), ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ Ρώμης Βίκτορος (περὶ τὸ 190-1 μ. Χ.) ὅπως ἀποκόψῃ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας «ὡς ἑτεροδοξούσας» ἐπεὶ δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς «ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα κατὰ Κυριακὴν, ἀλλὰ ἐνέμενον διὰ τὴν 14ην τοῦ Νισάν «ἐξ ἀρχαίου ἔθους». Αἱ λοιπαὶ καθολικαὶ Ἐκκλησίαι ἠνούνουν τὴν ἔνωσιν κυρίως εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ διὰ ὅς ἐνότηता πνεύματος καὶ ἀγάπης, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἐζήτουν ἔκτοτε καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐνότητα, διότι ἡ ὁμοιομορφία καὶ ἡ συμφωνία εἰς τὰς λεπτομερείας ἦτο τι τὸ ἀναγκαῖον καὶ αὐτονόητον διὰ τὸ ρωμαϊκὸν πνεῦμα. Ὁ **Εὐδόσιος** προκειμένου περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βίκτορος (188-99) λέγει ρητῶς ὅτι, «ἀλλ' οὐ πᾶσι γε ταῦτα ἠρέσκετο ἀντιπαρακλεινόνται δὴτα αὐτῷ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐνώσεως καὶ ἀγάπης φρονεῖν, φέρονται δὲ καὶ αἱ αὐτῶν φωναὶ πληκτικώτερον καθαπτομένων τοῦ Βίκτορος, ἐν οἷς καὶ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἠγεῖτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστήσας...». Ἐξ ἀφορμῆς δὲ

Διὰ τοῦτο αἱ Ὁρθόδοξαι Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι, ἡγουμένου τοῦ Οἰκου-
μενικοῦ Θρόνου, μετέσχον πολλῶν Ἐκκλησιῶν συσκέψεων καὶ συνεδρίων
μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, Παλαιοκαθολικῶν κλπ. εἰς τὰ ὅποια εἴτε ὑπῆρχεν
ἐπαφὴ Θεολογική, πρὸς συζήτησιν τῶν διαφορῶν εἴτε σύμπραξις ἐπὶ τοῦ
Πρακτικοῦ πεδίου τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς τὸ καλὸν τῆς διηρημένης ἀν-
θρωπότητος. Ἀναμφιβόλως τὸ τραγικώτερον γεγονός εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς
Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ διαίρεσις καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν πρέπει νὰ
παραλειφθῇ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως, ἀρκεῖ βεβαίως νὰ τηρῶνται θεμε-
λιώδεις τινὲς ἀρχαὶ καὶ προϋποθέσεις, ἀπολύτως ἀπαραίτητοι διὰ νὰ ἐπι-
τευχθῇ κάποτε ἡ Ἐνωσις εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ νὰ εἶναι αὕτη ἀσφαλὴς καὶ
βεβαία.

Ὅθεν ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετασθῇ ἐὰν ἐπῆλθεν ἀλλαγὴ οὐσιώδης εἰς τὰς
σχέσεις μας πρὸς τοὺς ἐτεροδόξους διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμ-
βουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Amsterdam, δεδομένου ὅντος, ὅτι ἐπῆλθεν ἐκεῖ
συγχώνευσις τῶν ὁργανώσεων: 1ον) τοῦ Παγκοσμίου συνεδρίου διὰ τὴν Πίστιν
καὶ Διοίκησιν (World Conference for Faith und Order), ἡ ὅποια ἰδρύθη
ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ Ἐκκλησίᾳ τῷ 1910 καὶ ἔλαβε μείζονα ἀνάπτυξιν μετὰ τὸ
1920, 2ον) τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου διὰ τὴν Ζωὴν καὶ Ἔργασίαν (Word
Conference for Life and Work), οὗτινος ψυχὴ ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος δια-
πρεπὴς θρησκευτολόγος Ν. Söderblom ἀρχιεπίσκοπος Οὐψάλας (αἱ βάσεις ἐτέ-
θησαν περὶ τὸ 1914) καὶ 3ον) τῆς Παγκοσμίου ἐνώσεως πρὸς προαγωγὴν
τῆς Φιλίας διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν (the World Alliance for Promoting In-
ternational Friendship through the Churches 1914), ἡ ὅποια εὗρισκε-
ται ἐν διαλύσει ἀπὸ τινος χρόνου. Λέγομεν δὲ ὅτι εὗρισκόμεθα κατ' οὐσίαν
πρὸ τῆς ἐνώσεως ἰδίως τῶν δύο πρώτων ὁργανώσεων, διότι τὸ ἔργον περι-
ελήφθη εἰς τὰ κύρια τμήματα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλη-
σιῶν, τὸ δὲ λεχθέν, ὅτι ἡ Faith and Order θὰ συνεχίσῃ τὰς ἐργασίας τῆς
οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει, ἀφοῦ τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Ἐκκλη-
σιῶν μετετοπίσθη εἰς τὴν νέαν ὁργάνωσιν μὲ τὸ μείζον κῦρος, τὸ ὁποῖον
ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἡ Assembly τοῦ Amsterdam.

τῆς περὶ τὴν νηστείαν ἀσυμφωνίας (διαφορᾶς ἔθους τῶν Ἐκκλησιῶν) ὁ Εἰρηναῖος
λέγει χαρακτηριστικῶς «καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνί-
σται», (πρβλ. ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω μελέτης καὶ Α. Σ. Ἀλιβεζάτου. Τὸ Αἷτιον τῶν
περὶ τοῦ Πάσχα ἐρίδων, ἐν Ἀθήναις 1911 καὶ Α. Σ. Μπαλάνου: Πατρολογία,
1930 σ. 116). Ἡ ἀρχὴ αὕτη διευτυπώθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Θεολογίας
ὡς ἑξῆς: «Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» (διὰ
τὴν ἐνιαίαν παράδοσιν) καὶ «in necessariis unitas, in publiis libertas, in omni-
bus caritas» τούτέστιν «ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἐνότης, ἐν τοῖς ἀμφιβαλλομένοις ἐλευ-
θερία καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀγάπη» (διὰ τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ οὐσιώδη).
Περὶ τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ παρὰ Φωτίῳ πρβλ. ἀνωτέρω.

§ 1. Ἡ συμμετοχὴ τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ ὁργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν Amsterdam (1948) καὶ ἡ πραγματικὴ μας θέσις ἐν αὐτῇ. Ἡ ἀποχὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ προβλήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὰς ῥιζικὰς διαφορὰς τῶν μετεχουσῶν «Ἐκκλησιῶν» καὶ τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας».

Διὰ νὰ κρίνῃ τις περὶ τῆς ὁρθότητος τῆς συμπράξεως καὶ τῆς εὐθύνης τῆς συμμετοχῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ ὁργάνωσιν τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς ἤρξατο νὰ προπαρασκευάζονται ταῦτα κατὰ τὰ ἔτη 1937—38 καὶ συνετελέσθησαν ἐν τῇ Α'. ἱστορικῇ «Γενικῇ Συνελεύσει» τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» τοῦ Amsterdam, δεόν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του τὰ ἑξῆς :

1ον) Ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι μας¹, πλὴν τῶν Σλαβικῶν, τῆς Ρουμανικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς, ἐμποδισθεισῶν πολιτικῶς, ἀπήντησαν, μέχρι τῆς 31ης Μαΐου 1948, ὅτι δέχονται νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι τινὲς κατήρτισαν ἀντιπροσωπείας πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν Assembly τοῦ Amsterdam². Ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων πατριαρχείων δὲν μετέσχον τελικῶς δι' ἀντιπροσώπων τὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ τῆς Ἀντιοχείας καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων.

1. Ἦτοι τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον καὶ τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ Πατριαρχεῖα, τὸ ἀραβικὸν τῆς Ἀντιοχείας, ὡς καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τούτων τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας μετέβαλον γνώμην, μετὰ τὴν πρόσκλησίν των εἰς τὰς ἐορτὰς τῆς 500ετηρίδος τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἃς δὲν ἐπρόκειτο ἐν ἀρχῇ νὰ μετάσχουν. Μετὰ ταῦτα, πρωτοβουλία τοῦ Ἀλεξ. κ. Χριστοφόρου, μετέβαλον γνώμην καὶ μετέσχον τῶν ἐορτῶν τῆς Μόσχας, κατὰ τρόπον ἡκιστα ἐξυπηρετικὸν τῆς ἐνότητος τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας» καὶ δὲν μετέσχον τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam, δι' ἀγνώστους λόγους.

2. Ἐκ μέρους α) τοῦ Οἶκ. Πατριαρχείου μετέσχον: ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων Γερμανός, ἑξαρχος Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ οἱ Μητροπολίται Σάμον Εἰρηναῖος, Φλίππων καὶ Νεαπόλεως Χρυσόστομος, Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Παντελεήμων καὶ ὁ κ. Παναγιωτίδης, καθηγητὴς τῆς Θεολ. Σχολῆς τῆς Χάλκης. Ἡ ἀντιπροσωπεία συνεπληρώθη ὁρθῶς καὶ διὰ τῶν ἐν Παρίσις καθηγητῶν τοῦ Ρωσικοῦ Θεολ. Ἰνστιτούτου, ἦτοι διὰ τοῦ Ἐπισκόπου Κατάνης Κασσιανοῦ, τοῦ πρεσβυτέρου καθηγητοῦ Florovsky καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Zander.

β) Τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: ὁ μητροπολίτης Φθιώτιδος Ἀμβρόσιος καὶ οἱ καθηγηταὶ τῶν Θεολ. Σχολῶν Α. Ἀλιβιζάτος, Π. Μπρατσιώτης, Γ. Καρμύρης καὶ Β. Βέλλας (τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), Β. Ἰωαννίδης, Δ. Μωραΐτης, Γ. Κονιδάρης καὶ Κ. Μπόνης (τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) ἐτι δὲ καὶ ὁ β. γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀρχ. Δαμασκηνὸς Χατζόπουλος.

γ) Τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὁ καθηγ. Ἀλιβιζάτος. Ἐπὶ 351 ἀντιπροσώπων ἐκ 44 χωρῶν 15 ἦσαν Ἕλληνες καὶ 3 Ρῶσοι. Τόσον μειονεκτικὴ ἦτο ἡ θέσις ἡμῶν.

2ον) Ὅτι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἀρνηθεῖσα πάντοτε τὴν συμμετοχὴν τῆς εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν δι' εἰδικῆς ἀνακοινώσεως τοῦ Sacrum Officium ἀπηγόρευσεν ἀκόμη καὶ τὴν παρουσίαν ρωμαιοκαθολικῶν παρατηρητῶν εἰς τὸ Συνέδριον. Καὶ ναὶ μὲν ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπίσκοποι τῆς Ὀλλανδίας ἐξέφρασαν τὰς συμπαθείας των διὰ τὴν ἐν τοιούτοις κρίσιμοις καιροῖς προσπάθειαν τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' οὐχ' ἤττον ἐτόνισαν τὴν σαφὴ καὶ κατηγορηματικὴν θέσιν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐναντι τῆς Παγγχριστιανικῆς κινήσεως, ὅτι δηλαδὴ αὕτῃ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία (ἡ Una Sancta), δι' ὃ καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἑνωσιν δὲν ἔχουν παρὰ νὰ προσέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς.

3ον) Ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν μελῶν τῶν ἀντιπροσωπειῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχον, ὅτι τὸ κέντρον βάρους τοῦ συνεδρίου ἔκειτο εἰς τὸ θέμα τῆς ἰδρύσεως τῆς Ὁργανώσεως «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ τῆς ψηφίσεως τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου αὐτῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἄλλως λίαν βαρυσημάντων θεμάτων αὐτοῦ, ἅτινα θὰ ἀπησχόλουν τὰ 4 τμήματα αὐτοῦ. Ὅθεν εἶναι εὐεξήγητον διατί κατὰ τὰς συζητήσεις, αἵτινες ἐγένοντο ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Θεολογικῷ Σπουδαστηρίῳ, κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1948, πρὸς κατατοπισμὸν τῶν ἀντιπροσώπων καὶ συντονισμὸν τῶν ἀπόψεων των ἡ συζήτησις περιστράφη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ θέματα τοῦ συνεδρίου διὰ τὰ ὁποῖα ἠκούσθησαν ἐνδιαφερόντως εἰσηγήσεις τῶν κ. κ. Καρμίρη (περὶ Ἐκκλησίας), Β. Ἰωαννίδου (περὶ Εὐαγγελισμοῦ), Δ. Μωραΐτου (περὶ Ἐκκλησίας καὶ Κοινωνίας) καὶ Ἀμ. Ἀλιβιζάτου (ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ διεθνεῖς σχέσεις). Τοῦ γεγονότος, ὅτι εἶχον ἤδη δημοσιευθῇ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα (Documents εἰς 3 γλώσσας: ἀγγλικήν, γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν) ὡς σχέδια τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ τῶν Κανονισμῶν τῆς Ὁργανώσεως «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀρκετοὶ τῶν ἀντιπροσώπων ἔλαβον γνῶσιν τὸ πρῶτον ἐν τῇ πρώτῃ συσκέψει τῶν ἀντιπροσωπειῶν ἐν Amsterdam, τῇ 21ῃ Αὐγούστου 1948, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιότερου τῶν Ἱεραρχῶν, Σεβασμιωτάτου Θυατεῖρων κ. Γερμανοῦ. Ὡσαύτως ἐκεῖ κατέστη συνειδητόν, ὅτι ἡ ψήφισις τούτων ἀπετέλει τὸν κύριον σκοπὸν τῆς Διασκέψεως, διότι ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ συνήθους συνεδρίου, ἀλλὰ περὶ τῆς Α' Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, αἵτινες εἶχον ὀρίσει ἀπεσταλμένους. Οὗτοι, ὡς ἐδείχθη εὐθύς ἀμέ-

1. Τὸ I Τμήμα εἶχεν ὡς θέμα: Ἡ παγκόσμιος Ἐκκλησία ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ.

» II » » » Τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀνθρώπου.

» III » » » Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἀταξία ἐν τῇ Κοινωνίᾳ.

» IV » » » Ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ Διεθεῖς Σχέσεις.

σως, εἶχον ἐξουσιοδότησιν ὡς νὰ ψηφίσουν τὰ σχέδια τοῦ καταστατικοῦ καὶ τῶν Κανονισμῶν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ νὰ ὀρίσουν τὸ πρῶτον διοικητικὸν Συμβούλιον (Zentralaussuss=Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ) ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν.

4ον) Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Dokumente προκύπτει, ὅτι ἰδρύονται Ἐκκλησίαι δὲν εἶναι μόνον α) ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος, β) ἡ Παλαιοκαθολικὴ, γ) ἡ Ἀγγλικανικὴ οὐδὲ μόνον δ) ἡ Λουθηρανικὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ Καλβινικαὶ μεταρρυθμισμέναι «Ἐκκλησίαι» τοῦ ἄκρου Προτεσταντισμοῦ ἔτι δὲ καὶ αἱ παραφυσικαὶ αὐτοῦ καὶ αἱ αἰρετικαὶ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ Κονάκεροι ἔτι δὲ καὶ οἱ Κογκρεκασιοναλισταὶ καὶ ὁ Στρατός τῆς Σωτηρίας, ἥτοι ὁργανώσεις εἰς ἃς δὲν προσήκει ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς «Ἐκκλησίας», ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν τριῶν πρώτων Ἐκκλησιῶν.

5ον) Δέον νὰ σημειωθῇ καὶ νὰ ληφθῇ ἰδιαζόντως ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐκ τῶν 147 «Ἐκκλησιῶν» αἱ Ἐκκλησίαι μας ἀποτελοῦν μειοψηφίαν, διὸ καὶ ἐπῆλθε σχετικῶς μείωσις τῆς θέσεώς μας, σχετικοποίησις (Relativierung) τῆς ὅλης θέσεως τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων.² Τὸ τελευταῖον τοῦτο διαπιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ θέσις μας ἐν τῇ τάξει τοῦ Συνεδρίου (Rangordnung) καθορίζετο οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῆς τιнос ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀλφαβήτου, ἥτοι τῆς ἀλφαβητικῆς σειρᾶς τοῦ ὀνόματος τῆς χώρας, ἐξ ἧς προήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκάστης Ἐκκλησίας. Οὐδόλως λοιπὸν εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ

1. Ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ νομικοὶ ὅροι Assembly — Generalversammlung, ἥτοι Γεν. Συνέλευσις καὶ delegate ἀντιπρόσωπος, ἀπεσταλμένος μὲ ἐξουσιοδότησιν, ἀλλ' ὅχι πληρεξούσιος. Ἡ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι σωματεῖον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρθρου 60 τοῦ Ἑλβετικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος.

2. Τοῦτο ἐν ἀντιθέσει π. χ. πρὸς τὸ συνέδριον τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Στοκχόλμης τοῦ 1925, ἔνθα παρὰ τὸ ἐμπερίστατον τῆς Ὁρθοδοξίας (ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀπουσίασεν, ἡ δὲ τῆς Κηπόλεως ἐβάλλετο ὑπὸ τῶν Τούρκων), ἡγουμένου τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξανδρείας Φωτίου, ἡ ὅλη διεξαγωγὴ τῶν ἐργασιῶν συνετελέσθη «ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πρωτείου τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλ. πνεύματος», τὰ δὲ προτεσταντικὰ μέλη τῆς Συνδιασκέψεως ἀπροκαλύπτως «ῥωμολόγησαν τὸ πνευματικὸν τοῦτο πρωτεῖον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς, τῇ κοινῇ δὲ συνανέσει τῶν ἐκδοτῶν ἡ ἐπίσημος ἐκδοσις τῶν πεπραγμένων» ἀφιερῶθη εἰς τὸν μετ' ὀλίγον ἀποθανόντα Πατριάρχην Φῶτιον, (ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Adolf Deissmann γενομένη). Τὰ αὐτὰ συνέβησαν καὶ εἰς τὴν προδιασκέψιν τοῦ Συνεδρίου «Πίστις καὶ Τάξις» τῆς Λωζάννης, τὴν συγκληθεῖσαν κατ' Αὐγ. 1926 ἐν Βέρνη. Ἡ παρουσία τῶν Ὁρθοδόξων ἐθεωρήθη ἀπαραίτητος κατὰ τὸν Ἐπίσκοπον Οὐϊντσεστερ, διότι μόνον ἐκ τῆς πηγῆς τῆς Ὁρθοδοξίας δύνανται ν' ἀντλῶσιν οἱ ἄλλοι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὴν Χριστιανικὴν τὴν συνειδήσιν διὰ τῆς Ὁρθοδόξου περὶ πίστεως διδασκαλίας. Γενικὴ ἐπιδοκιμασία ὑπῆρξεν ἐν τῇ διασκέψει. Πρβλ. Ἡ Ὁρθοδοξία ἐν τῇ παγκοσμίᾳ Χριστιαν. Κινήσει. «Ἐκκλησία» 1926 σ. 388-9.

Κόπται τῆς Ἀθησυνίας π. χ. προηγούντο τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον, ὅτι ἐνεποίησεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων βαθεῖαν καὶ κακὴν ἀντύπωσιν τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν ἐναρκτήριον τελετὴν, ὅτε ἐφηρμόσθη ἡ ἀλφαβητικὴ σειρὰ τῶν ἀντιπροσώπων, οἱ Ἑλληνες Ἱεράρχαι, φέροντες ἐγκόλπιον καὶ ἐπανωκαλύμανχον, ἠκολούθουν τοὺς πολλοὺς προηγουμένους αὐτῶν λαϊκοὺς καὶ τὰς γυναῖκας ἀκόμη, ἀντιπροσώπους διαφόρων «ἐκκλησιῶν». Ὁ ἰδιαιτέρως ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν «τάξιν πρωτοκαθεδρίας» τῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ εἰδισμένος εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ προηγῶνται εἰς πᾶσαν τελετὴν ἢ συγκέντρωσιν οἱ κληρικοὶ καὶ δὴ εἴτε κατὰ τὴν σημασίαν τῶν θρόνων (Ἐκκλησία Κων/πόλεως) εἴτε κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης (ὡς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος) δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ δοκιμάσῃ αἰσθημα βαθείας ἀπογοητεύσεως¹.

Ποίαν σημασίαν δίδουν αἱ μεθ' ὧν συνεργαζόμεθα ὁργανώσεις εἰς τὰ ζητήματα τοῦτα μαρτυρεῖται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν τάξιν εἰς τὰς ὑπογραφὰς τῶν Dokumente, ἔνθα ὁ κατὰ τὰ ἄλλα διακεκριμένος θεολόγος καὶ πάστορ κ. Boegner (Γάλλος) προηγεῖται εἰς τὴν ὑπογραφήν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ἀρχιεπισκόπων Θυατείρων καὶ Κανταβρυγίας!

6ον) Δέον νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι κατέστημεν συνεργάται ἐνὸς κόσμου ἐν τῇ πλειοψηφίᾳ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἡ ὑπαρξὶς καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ὡς θεμελειώδης ἀρχὴ ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρίπτεται ἢ δὲν ὑποστηρίζεται μετὰ τῆς αὐτῆς ζήσεως ἐναντι τῶν ποικίλων τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐκφάνσεων, ὡς ἐν τῇ ἐπαφῇ καὶ σχέσει πρὸς ἡμᾶς (Ἀγγλικανοί), ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐνώπιον ἐνὸς κόσμου χριστιανῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης οὐδεμίαν ἔχει θέσιν², ἡ δὲ ἔννοια τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὡς Θείου εἶναι παντελῶς ξένη πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς του. Ὅλος τοῦναντίον ἡ ἡμετέρα «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», κατὰ τὸν μόνον ἀκριβέστατον χαρακτηρισμὸν τῆς, τὸν μνημονευόμενον καὶ ἐν τῷ Συνοδικῷ Τόμῳ περὶ ἀνακηρύξεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Πρβλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1920 σ. 356) ἐδράζεται ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ συνομολογεῖ καὶ νῦν ἀμεταβλήτως μετὰ τοῦ Ἱγνατίου Ἀντιοχείας (68—110 μ. Χ.) α') ὅτι «οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὁρισθέντες ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ γνώμη εἰσὶν (Ἐφεσ. 3,2) καὶ β') ὅτι

1. Οὐχὶ ἄνευ σημασίας εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸ σχετικὸν σημεῖον τοῦ Dokumente, ἔνθα μνημονεύονται αἱ ἰδρύτριαι Ἐκκλησίαι κατὰ χώρας ἐμφανίζονται ἐξ Ἑλλάδος, ἰδρυταὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Δαμασκηνός καὶ ὁ ἀγνωστος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐν Ἑλλάδι πάστορ κ. Χατζηαντωνίου, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς «Ἑλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας» μιᾶς τῶν 147 «ἐκκλησιῶν»!

2. Πρβλ. σχετικῶς τὰ ἐν Ἑδιμβούργῳ συμβάντα, ὡς ἐκτίθενται ἀπὸ Μ. Κωνσταντινίδου ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1937-8.

«ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος ἐκεῖ καὶ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ ἡ Χριστὸς ἐκεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία» (κεφ. η' τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς)¹. Ἀκολουθοῦσα μάλιστα τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Παύλου («πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω») ἔχει ἔκπαλαι καὶ δὴ τοῦ δ' αἰῶνος σαφῶς ἐφαρμόσει τὴν ἔννοιαν τῆς «τάξεως» τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν θρόνων (πρβλ. Γερ. Κονιδάρη: Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1934 τεύχος Α'). Σημειωτέον δὲ ὅτι μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι καὶ ἀβάπτιστοι, μὴ δεχόμενοι δῆλον ὅτι οὐδὲ αὐτὸ τὸ βασικώτατον τῶν μυστηρίων (Κουάκεροι)².

Ὅθεν εἶναι πλέον εὐεξήγητον διατὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν κατέλαβεν ἐν συνόλῳ τὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ Γενικῇ Συνελεύσει τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam, ὅπως θὰ ἤρμοζε εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν³. Ἡ ἡμετέρα κεντρικὴ καὶ θεμελιωδεστάτη ἀποψις, ἡ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας συνεχῶς, ὅτι δῆλον ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας αὐτὴ καὶ μόνη εἶναι ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς Μᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας⁴, δὲν ἔλαβε τὴν ἀρμόζουσαν ἔκφρασιν ἐν τῇ Συνελεύσει τοῦ Amsterdam. Εἰς τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν, τὴν Α'. Συντακτικὴν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἡμεῖς οἱ Ὁρθοδόξως Καθολικοὶ δὲν παρουσιάσθημεν ὡς μία ἐνότης ἐπαρκὴς εἰς ἀριθμὸν καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ πρώτου τῇ τάξει Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀλλὰ ὡς ὀλίγιστα ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν, ποὺ συνεκρότουν τὴν ἰδρυτικὴν τοῦ νέου Ὁργανισμοῦ συνέλευσιν. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ πολυμελεῖ, καὶ ἐν Γενεῇ ἐδρευούσῃ, Κεντρικῇ Ἐπιτροπῇ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ὀρθοδόξων μειωθείς ἀπὸ 17 εἰς 13⁵, ἐπὶ συνόλου 85, μαρτυρεῖ, ὅτι θὰ εἴμεθα ἐκεῖ ὡς μικρὰ μειοψηφία, τὸ 1/7 περίπου.

1. Περί τῆς σημασίας τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰγνατίου θέλω περιλάβει νέας παρατηρήσεις εἰς τὸ ὑπὸ ἐπεξεργασίαν τρίτομον περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχηγόπου Ἐκκλησίας ἔργον μου.

2. Ἡ προτεσταντικὴ αἵρεσις τῶν Κουακέρων (ἀπὸ τοῦ (1649) πιστεύουσα εἰς τὴν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπαρξίν «ἐσωτερικοῦ φωτός» ἀπαγορεύει τὸ βάπτισμα καὶ ἀπορρίπτει τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν.

3. Ἡ Γεν. Συνέλευσις εἶναι τὸ ἀνώτατον κυρίαρχον σῶμα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνέρχεται ἀνά πενταετίαν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 450 μέλη, ἐξ ὧν μόνον 85 ὥρίσθησαν ὀρθόδοξοι.

4. Ἡ πλέον πρόσφατος συνολικὴ βραχεῖα ἐκθεσις εἶναι ἡ ἀνωτέρω ἐν σελ. 8 μνημονευθεῖσα τοῦ κ. Ἀλιβιζάτου. Ἡ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κλπ. Παλαιοτέρα ἢ τοῦ Χρ. Ἀνδρούτσου: Συμβολικὴ 1930². Πρὸς τούτοις δεόν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ μελέται τῶν Πρακτικῶν τοῦ Α' Θεολογικοῦ Συνεδρίου καὶ Γ. Κονιδάρη: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἀθῆναι 1948, ἐνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

5. Δι' ἀγνώστους λόγους καὶ τῇ ἐνεργείᾳ ἀγνώστων παραγόντων, ὡς λέγει ἡ

7ον) Δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι κατὰ τὴν Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Amsterdam, διετυπώθη, κατὰ τινα συνεδρίαν, ἐπιφύλαξις τις ἐκ μέρους τινῶν ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων, ἀλλὰ δὲν ὑπεβλήθη, ὡς συνέβη εἰς προηγούμενα συνέδρια, ἐπίσημος δήλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀντιπροσωπείας, ἕνεκα διαφωνίας τῶν μελῶν τῆς. Πάντως ἡ τελικὴ ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων ἀπόκειται εἰς τὰς Ἐκκλησίας τὰς μετασχούσας τῆς Γεν. Συνελεύσεως.

Τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα ἐντεῦθεν προκύπτουν εἶναι σημαντικά, δεδομένου, ὅτι ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» ὡς νομικὸν τοῦλάχιστον πρόσωπον, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 66 τοῦ Ἑλβετικοῦ Ἀστ. Κώδικος (association), ὑφίσταται πλέον, ὡς προήλθεν ἀπὸ τὴν Assembly τοῦ Amsterdam εἰς τὴν ὁποίαν συνεπράξαμεν, ἔστω καὶ μετ' ἐπιφυλάξεων. Ἡ περαιτέρω θέσις μας ἐν αὐτῇ τῇ Ὁργανώσει, ἐν ἣ ἡ μὲν κοινὴ βάσις τῆς πίστεως εἶναι ἀνεπαρκὴς ἡ δὲ ἐκκλησιολογικὴ ὅλως ἀκαθόριστος, δέον νὰ

ἔκθεσις τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀντιπροσώπων πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, «Ἐνορία» 1949.

1. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Amsterdam δὲν ὑπῆρξεν ἐνότης εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀντιπροσωπείας μας. Ἐπειδὴ ἱκανοὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχον (ὀρθῶς) τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αἱ ἡμετέραι Ἐκκλησίαι δὲν εἶχον σαφεῖ ἐπίγνωσιν τῆς σημασίας τῆς συμμετοχῆς ταύτης, διότι ὄντως εἶναι καινοφανὲς τὸ γεγονός τῆς συμμετοχῆς εἰς Ὁργανώσιν «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἀλλ' ἐνόμιζον, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς συνεργασίας μετὰ τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς συγκρότησιν ἐνιαίου μετώπου ἐναντίον τῆς στρατευομένης ἀθεΐας καὶ τῶν ἀντιχριστιανικῶν δυνάμεων διὰ τοῦτο κατὰ τινα συνεδρίαν ἐξουσιοδότησαν τὸν καθηγητὴν κ. Ἰωαννίδην (οἱ παρακαθήμενοι Σεβ. Μητροπολίται Καβάλας καὶ Σάμου καὶ τινες παρακαθήμενοι αὐτοῖς ἀντιπρόσωποι), ὅπως δηλώσῃ ἐπίσημως (Ἀγγλιστί), ὅτι ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τούτων (τοῦ θεμελιώδους καταστατικοῦ) καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου, οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπεφυλάσσοντο ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὰς Ἱ. Συνόδους τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν, εἰς αἷς ἐναπέκειτο ἡ λήψις ἀποφάσεων. Ἰδοὺ ἡ δήλωσις. «Γνωρίζομεν πάντες, Κύριε Πρόεδρε, καὶ ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ὅτι αἱ Ὁρθόδοξαι Ἐκκλησίαι εὐρίσκονται ὑπὸ λίαν κρίσιμους περιστάσεις. Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ρωσσίας, Ρουμανίας, Σερβίας ὡς καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν Θεόθεν εὐλογημένην ταύτην συνέλευσιν διὰ γνωστοὺς λόγους. Μόνον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Κύπρου συμμετέχουν δι' ἐπισήμων ἀντιπροσώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμετοχὴ μας δὲν εἶναι εἰς τὴν προσήκουσαν ἀνολογίαν. Ἐξ ἄλλου ἀκόμη καὶ αἱ Σύνοδοι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν δὲν ἔχουν συζητήσει ἐν ταῖς λεπτομερείαις πάντα τὰ ἐνταῦθα ἐγειρόμενα καὶ συζητούμενα θέματα. Ἐντεῦθεν λαμβάνομεν μέρος εἰς τὰς συζητήσεις μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν, ὅτι ὅλαι αἱ ληφθησόμεναι ἀποφάσεις ἡμῶν θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὰς Ἱ. Συνόδους ἡμῶν πρὸς μελέτην καὶ τελικὴν κύρωσιν». Ὁ Πρόεδρος τῆς ἡμέρας Σεβ. Καντερβουρίας παρετήρησεν, ὅτι τοῦτο ἐγράφη καὶ ἐννοεῖται, ὅτι ἀρμόδια ν' ἀποφασίσωσιν εἶναι αἱ Ἐκκλησίαι.

ἔξετασθῇ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης προσοχῆς καὶ πρακτικοῦ πνεύματος, συμφώνως δῆλα δὴ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς καιροὺς τοὺς ὁποίους διέρχεται ἡ Χριστιανικὴ ἀνθρωπότης καὶ τοὺς ἀπωτέρους σκοποὺς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἀποβλεπούσης πάντοτε πρὸς τὴν ἀληθῆ, ὁρθόδοξον, ἔνωσιν.

Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξετασθῇ πληρέστερον ἢ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ὥστε ἡ θεμελιώσις τῆς λύσεως νὰ εἶναι ἀσφαλής.

§ 2. *Περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἐπελθούσης ριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον ἐπαφῆς καὶ σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ πῶς προῆλθεν αὕτη. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων. Ἡ ἐλλιπεστάτη δογματικὴ καὶ ἡ ἀκαθόριστος ἐκκλησιολογικὴ βάσις τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ αἱ ἐπιφυλάξεις τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων.*

Ἐπὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ θέματος τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ συμ-
πράξεως περαιτέρω εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῶ ἡ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκ. Θρόνου, τοῦ Ἰανουαρίου 1920, ὁμιλεῖ περὶ ἀπλῆς κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ προσεγγίσεως, ἥς καθορίζονται μάλιστα καὶ εἰδικὰ θέματα, νῦν εὐρισκόμεθα πρὸ ἀλλαγῆς τῆς μορφῆς τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους.

Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἡ ὁποία προσέλαβεν ὀριστικὴν μορφήν εἰς τὸ παγκόσμιον συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam. Ἐτερα ζήτήματα εἶναι: ποία εἶναι ἡ οὐσία τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ ποῖα τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα αὐτήν.

Α') Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησία ἀποδεχθεῖσαι, τὸ δεύτερον ἥδη¹, τὴν ἄποψιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅτι «ἡ προσέγγισις καὶ Κοινωνία (δῆλα δὴ ἐπικοινωνία) τῶν Ἐκκλησιῶν οὐκ ἀποκλείεται ἐκ τῶν ὑφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν» καὶ ὅτι αὕτη «εἶναι εὐκαταία καὶ ἀναγκαία καὶ πολ-
λαχῶς χρήσιμος» εἰς τε τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, εἰς τὸ ὅλον Χριστιανικὸν σῶμα «εἰς προπαρασκευὴν καὶ διευκόλυνσιν τῆς πλήρους ποτὲ σὺν Θεῷ καὶ εὐλογημένης ἐνώσεως» ὅχι μόνον συμμετέσχον δι' ἀντιπροσώπων των τῆς Προκαταρκτικῆς Συνελεύσεως τῆς Γενεύης (12-20 Αὐγ. 1920), ἀλλὰ

1. Ἡ πρώτη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνακίνησις τοῦ ζητήματος τῆς προ-
παρασκευῆς τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐγένετο ὑπὸ Ἰωακείμ τοῦ Γ' (1902),
ἡ ἐγκύκλιος τοῦ ὁποίου ἐγένετο εὐμενῶς δεκτὴ παρὰ τῶν Ὁρθ. Αὐτοκεφάλων Ἐκ-
κλησιῶν. Περὶ τούτων πρβλ. Ἰω. Καμίρη: Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς σ. 381
ἐνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

καὶ ἐξεθέσαν ἐκεῖ πρόγραμμα διὰ τὸ μέλλον νὰ συνέλθῃ παγκόσμιον Συνέδριον «Πίστεως καὶ Διοικήσεως»¹.

Ἰδοὺ ἐν βραχείᾳ περιλήψει τὸ περιεχόμενον τοῦ σημαντικωτάτου τούτου, ἀλλὰ μὴ μνημονευθέντος τελευταίως καὶ δὴ μὴ ἐξετασθέντος ἐπισταμένως, προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων², ὡς ἐξετέθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Ἀλιβιζάτου, ὁμιλήσαντος ἐξ ὀνόματος τῶν παρισταμένων ἀντιπροσώπων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ἐν ἀρχῇ ὁ κ. Α. ἐκθέτει διὰ βραχυτάτων τὴν Ὁρθόδοξον περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίαν τονίζων ἐμφαντικῶς, ὅτι αἱ ἐπὶ μέρους αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦν τὴν «Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν» (ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀξίωσις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας προεβλήθη τότε διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φορὰν ρητῶς)³. Ἀφοῦ ἔπειτα ὁ κ. Α. ἐξέθεσε τὴν γνωστὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἐξῆρε τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τῆς διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐτόνισεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατέβαλεν εἰλικρινῇ προσπάθειαν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

1. Das Programm der Orthodoxen Kirche (Rede von Prof. Alivisatos auf der Genfer Vorversammlung der Weltkonferenz über Glauben und Verfassung), ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Internationale Kirchh. Zeitschrift τοῦ 1921 σ. 93—98. Ἀντιπροσωπεύθησαν: οἱ Ὁρθόδοξοι, οἱ Παλαιοκαθολικοί, οἱ Ἀγγλικανοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἅπαντες προερχόμενοι ἐξ 80 Ἐκκλησιῶν καὶ 40 Χωρῶν, πλὴν τῆς Γερμανίας καὶ Ρωσίας: Φυσικὰ ἀπουσίαζον οἱ Ρωμαιοκαθολικοί. Πρβλ. Ἰ. Καρμύρη: ἐνθ. ἀνωτ. σ. 390.

2. Αὐτόθι ἐν σ. 391 ἐδημοσιεύθη ἡ πρώτη ἑλληνιστί, βραχυτάτη ὁμως, περίληψις τούτου. Πρβλ. νῦν τοῦ αὐτοῦ: Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν Ἀθήναις 1949 σ. 43 ὑπόσημ. 1.

3. Εἰς τὰς «δηλώσεις» τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν ἐν Λωζάννῃ καὶ Ἐδιμβούργῳ (ὅπως καὶ εἰς τὰς συζητήσεις) ἐνῶ ἐξετέθη ἡ πίστις τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (ἀτυχῶς οὐχὶ μὲ τὸν μόνον δογματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀκριβέστατον αὐτὸν τίτλον, διότι ὁ ὅρος «Ὁρθόδοξία» χρησιμοποιοῦμενος καὶ ὑπὸ τῶν Προτεστάντων πρὸς δῆλωσιν τῆς «Προτεσταντικῆς Ὁρθοδοξίας» δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ ὡς πρὸς τὴν ἐντύπωσιν καὶ βαρύτητα παρὰ τοῖς ξένοις πρὸς τὸν ὅρον Καθολικότης) δὲν προεβλήθη αὕτη ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν φράσιν τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως (Μία Ἀγία Καθολικὴ κ.λ.π.). Ἀρνούμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως τὸν τίτλον Καθολικὴ καὶ ἀξιοῦντες τοῦτον διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν μας δὲν εἶναι πρέπον νὰ τὸν ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ἱστορικὴν του θέσιν, ἀφοῦ οἱ ἡμέτεροι εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς τὴν Λυτικὴν Ἐκκλησίαν ἐτόνιζον, ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ γνήσιοι Καθολικοί, οἱ ὀρθοδόξως συνεχίζοντες τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν 8 πρώτων αἰώνων; Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ γράψωμεν ἰδιαιτέρως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος πρβλ. Γ. Ι. Κονιδάρη: Διατὶ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος καὶ διατὶ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία «Γρηγ. Παλαμᾶς» 1947 καὶ «Προσχέδιον» ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 58 ἐξ.

Ἐμπνεομένη δὲ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ πιστεύουσα, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς ἔνωσις ἐν τῇ πίστει καὶ τῷ πολιτεύματι ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν εἰς τὸ παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἔχουσῶν τὰς αὐτὰς ἐνωτικὰς (ἢ ὁρθότερον οἰκουμενικὰς) τάσεις Ἐκκλησιῶν καὶ προσῆλθεν εἰς τὴν Προκαταρκτικὴν Συνέλευσιν τῆς Γενεύης, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν θὰ ἐξετίθεντο αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ τῶν, ἀποφασισμένη νὰ ἐκθέσῃ πρόγραμμα συνεννόσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συνεργασίας καὶ ὑποστηρίξεως ἐν τοῖς ἔργοις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ καλλιιεργείας τῶν θεμελιωδῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ἡ προγραμματικὴ αὕτη συνεννόσις θὰ ἐπέφερε τὴν βαθμιαίαν προσέγγισιν καὶ θὰ εἶχεν ἐν τέλει ὡς συνέπειαν τὴν συνένωσιν αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἓν ὦσιν», ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Οὕτω θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀδιαφορίαν καὶ ἐχθρότητα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης τὸ πρόγραμμα τῆς (Καθολικῆς) Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπέβλεπεν εἰς τὴν «ἰδρυσιν ἑνὸς Συνδέσμου Ἐκκλησιῶν» (Kirchenbund) κατὰ τὸ εἶδος τοῦ «Συνδέσμου τῶν Λαῶν» (Völkerbund)¹, τοῦτο δὲ ἐθεώρει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ὡς προαπαιτούμενον ὅρον τῆς ἑνώσεως. Ἡ τελικὴ ἐπίτευξις ταύτης προαπαιτεῖ καταπολέμησιν τῆς ἀγνοίας καὶ ἐχθρότητος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἰδοὺ οἱ ὅροι τοῦ προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων :

1ος) Κατάπασις τοῦ προσηλυτισμοῦ² καὶ πρόθυμος συμμετοχὴ, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῶν μὴ χριστιανῶν.

2ος) Τεματισμὸς τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀμοιβαία γνωριμία τῶν Ἐκκλησιῶν.

3ος) Σύνδεσις τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄμυναν τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων ἐναντίον παντὸς συστήματος καταπολεμοῦντος τὸν Χριστιανισμόν³.

Οὕτω θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτραποῦν, διὰ τῆς ἐνεργοῦ καὶ κοινῆς ἐκδηλώσεως ἐνδιαφέροντος τῶν Ἐκκλησιῶν, πολλοὶ κίνδυνοι. Τὸ κοινὸν διαφέρον ἔδει νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, ἅτινα ἀνέκυπτον ἐκ τοῦ Μπολσεβικισμοῦ, τοῦ Ἀλκοολισμοῦ κλπ.

1. Ἀμφότερα ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν διὰ τοῦ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ «Κοινωνία τῶν ἔθνων», ἂν καὶ ἡ γερμανικὴ λέξις Bund σημαίνει δεσμόν, σύνδεσμον καὶ συμμαχίαν.

2. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ προσηλυτισμοῦ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐγένετο δεκτὴ θεωρητικῶς ὑπὸ τῶν Προτεστάντων. Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ κατηγορηματικῶς, ὅτι ὁ προσηλυτισμὸς ἔκλεισε διὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Πρβλ. νυν: **Ι. Καμίρη** : Ἡ Ὁρθοδ. Καθολ. Ἐκκλησία κλπ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 31, ὑπόσημ.

3. Ἐνταῦθα μνημονεύει τῶν σφαγῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὅτε δὲν ἠκούσθη οὐδεμία ἐκφρασις συμπαθείας ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν !

4ος) Ἀμοιβαία γνωριμία καὶ προαγωγή τῶν φιλικῶν σχέσεων διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀντιπροσώπων καὶ δι' ἀλληλογραφίας.

5ος) Ἐνωσις τῶν μικροτέρων καὶ συγγενῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνταῦθα προστίθεται ὁρθότατα ἡ χαρακτηριστικὴ φράσις, «Δὲν θὰ ᾔτο ἐπωφελέστερον ἂν εἰς τὸ μέλλον συνέδριον ἐνεφανίζοντο ἀντὶ 16 μόνον 6 ὁμάδες ;

6ος) Φιλικὴ διεξαγωγή ἐρεῦνης τῶν δογματικῶν διαφορῶν.

7ος) Ἀποχὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ πολιτικὰ ζητήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸ Κράτος. «Οὕτω θὰ φθάσωμεν λέγει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Συνεδρίου: τὴν Ἐνωσιν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὸ πολίτευμα».

Ἀλλὰ πῶς δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι ταῦτα ; Ὁ ἐκθέσας τὸ πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων προσθέτει : «Αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἡ ὁποία θὰ ἔδει νὰ ὀργανωθῇ περίπου ὡς ἐξῆς :

1ον) Νὰ ἐκλεγῇ μόνιμος Ἐπιτροπὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν (Κεντρικὴ).

2ον) Νὰ ὁρισθοῦν εἰς ἐκάστην Ἐκκλησίαν ἐπιτροπαί, αἱ ὁποῖαι θὰ συνεννοοῦνται καὶ θὰ συνεργάζωνται μετὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

3ον) Νὰ ἐκδοθῇ κεντρικὸν ὄργανον¹.

4ον) Πρὸς πραγματοποιήσιν αὐτῶν τῶν αἰτημάτων πρέπει νὰ συγκροτηθῶσι συνέδρια, ἅτινα θὰ ὀρίσῃ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ὀρίζουσα τόπον καὶ χρόνον.

5ον) Νὰ ὁρισθῇ τόπος καὶ χρόνος τοῦ Γενικοῦ συνεδρίου.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο παρεδόθη εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, ἡ ὁποία ἐξέδωκε τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν :

«Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας προέτειναν εἰς τὸ Συνέδριον πρὸς προπαρασκευὴν τῆς συνενώσεως, τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ Συνεδρίου, νὰ ληφθῇ ἀμέσως ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ διενεργηθῶσι τὰ ἐξῆς :

α) Νὰ ἐκλεγῇ μία Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ συνεχίσεως ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν Κοινωνιῶν (Gemeinschaften), αἵτινες θέλουσι νὰ συνεργασθῶσιν. β) Αὕτη ἡ Ἐπιτροπὴ δεόν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν χωρῶν. γ) Πρέπει νὰ συγκροτηθοῦν συνέδρια καὶ νὰ προπαρασκευασθῶν συνέδρια. δ) Πρὸς διαφώτισιν καὶ ἀμοιβαίαν γνωριμίαν καὶ καλλιέργειαν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρέπει νὰ ληφθῇ φροντίς, ἵσως δι' ἓν Περιοδικόν, ὅπως τὸ «The Constructive Quarterly» (Ἐποικοδομητικὴ τριμηνιαία, ἐννοεῖται ἔκδοσις).

Ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς πρέπει νὰ εἶναι πὼς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν διαφόρων κοινωνιῶν διὰ τὰς ἐπομένους θεμελιώδεις

1. Ἐπροτάθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ὡς δημοσιογραφικὸν ὄργανον τὸ περιοδικὸν τῶν Παλαιοκαθολικῶν «Internationale Kirchliche Zeitschrift», ἐκδιδόμενον ἐν Βέρνη τῆς Ἑλβετίας.

ἀρχάς. Πρὸς διατήρησιν πλήρους τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ, ὅτι πρὸς διαφύλαξιν τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἀδελφικῶν σχέσεων δὲν ἐπιτρέπεται καμμία κοινωνία θρησκευτικὴ νὰ καταβάλλῃ προσπαθείας διὰ ν' ἀποξενώνῃ μέλη τῆς ἐτέρας πρὸς ὄφελός της¹. Ἐν συναφείᾳ πρὸς τοῦτο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐπιθυμοῦσι νὰ γνωστοποιήσωσιν, ὅτι αὐτοὶ διαδίδουσι μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς τὴν Ἀγ. Γραφὴν καὶ χαιρετίζουσι τὴν διανομὴν διὰ τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας. Πρὸς πρόληψιν ὅμως παρεξηγήσεων ἐπιθυμοῦσιν ἵνα ἀποτείνωνται καὶ συνεργάζωνται μετὰ τῶν ἀρχῶν». Μετὰ ταῦτα ἐκτίθεται ἡ ἀνάγκη συνεννοήσεως διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς Ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν (οἱ ἡμέτεροι ἐδήλωσαν προθυμίαν διὰ τὴν Ἱεραποστολὴν μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν) καὶ προστίθεται «ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαθιδρυθῶσιν ἰδιαίτεραι ἐπιτροπαὶ πρὸς μελέτην τῶν δογματικῶν, ἱστορικῶν καὶ λειτουργικῶν ζητημάτων, ὅπως καὶ ἐκείνων, ἅτινα ἀφοροῦν εἰς τὰ κληρικὰ λειτουργήματα καὶ ἀρχάς, ἐφ' ὅσον ἄπτονται τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ἑναρξίς συζητήσεων μεταξὺ συγγενῶν κοινωνιῶν² πρὸς προαγωγὴν στενωτέρας ἀμοιβαίας ἐπικοινωνίας, ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν μιᾶς τελείας ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως».

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἤθελε νὰ δημιουργηθῇ «Συνασπισμός (Liga) τῶν Ἐκκλησιῶν», ἔχων τὴν ἀποστολὴν νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ νὰ συνεργασθῇ ἐναντίον παντὸς συστήματος, ὅπερ ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον δὲν δύναται ν' ἀναληφθῇ παρ' αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς».

«Μετὰ ἐγκάρδιον προσφώνησιν ἀπεφασίσθη: Τὸ Συνέδριον συμφωνεῖ γενικῶς πρὸς τὰς θεμελιώδεις αὐτὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι περιελήφθησαν εἰς τὴν ἐκθεσιν περὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μεταβιβάζει ταύτην εἰς τὴν «Ἐπιτροπὴν συνεχείας» τῶν ἐργασιῶν, ἵνα τὰς ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς διαφόρους κοινωνίας, αἵτινες ἀντιπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Συνέδριον, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ προετοιμάσουν τὸν δρόμον διὰ τὴν ἐμβριθεῖ σκέψιν περὶ τοῦ Παγκοσμίου συνεδρίου».

Β') Παρέθεσα εἰς εὐρεῖαν περίληψιν τὸ περιεχόμενον τοῦ σημαντικοῦ τούτου κειμένου, ἵνα διότι συμπληροῖ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον πρῶτον συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλη-

1. Περιφρασίς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς λέξεως προσηλυτισμός! Οἱ Προτεστάνται περιλαμβάνουν τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν ὅρον Evangelisation. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ἡ κήρυξις τοῦ Εὐαγγελίου ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς τοὺς ἀπίστους.

2. Ὁ ὅρος Κοινωνία (Gemeinschaft) ἡ κοινότης χρησιμοποιεῖται, ὡς εὐρύτερος, ὑπὸ τῶν ξένων καὶ ἀντὶ τοῦ ὅρου Ἐκκλησία. Ἡμεῖς ζητοῦμεν ἐπικοινωνίαν Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ οἱ προτεστάνται τὴν ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὰς ὁργανώσεις, πού ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν της!

σιῶν», ἐφ' ὅσον ἐκθέτει τὸ πρῶτον τὸ Σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας ταύτης μετὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἶναι ἡ Μία Ἀγία (*Una Sancta*), 2ον) διότι διὰ τοῦ θου καὶ βου σημείου (ἀνωτέρω σελ. 22) ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῆς ἀκολουθίου δηλώσεως, ὅτι τὰ ἑπτὰ σημεῖα τοῦ προγράμματος τῶν Ὁρθοδόξων θ' ἀποτελέσωσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδρυθησομένης «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἀφ' ἑτέρου, ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ὡς Συνασπισμοῦ ἔχοντος διπλῶς ἐνδιαφέροντα, ἥτοι δογματικὰ καὶ ἠθικὰ-πρακτικά. Ὅθεν δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἀτυχῶς διὰ τοῦ προγράμματος ἐσημειώθη ἀπόκλισις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ἐκτεθέντος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου, ἀφοῦ ἡ προσέγγις καὶ ἐπαφὴ εἰς τὰ δογματικὰ καὶ ἡ σύμπραξις εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἐτίθετο εἰς χεῖρας ἐνιαίας ὁργανώσεως, 3ον) διότι, καὶ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι οἱ Προτεστάνται ἀπέκρουσαν κατ' ἀρχὴν τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡδύνατο ἡ Ἐπιτροπὴ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον.

Παρὰ ταῦτα τὸ σχέδιον τοῦτο μὴ τυχὸν περαιτέρω ἐπεξεργασίας ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων, περιῆλθε βραδύτερον (τὸ 1936) εἰς χεῖρας κυρίως τῶν Προτεστάντων, οἵτινες καὶ τὸ διεμόρφωσαν ὀριστικῶς κατὰ τὰ ἔτη 1936—38¹.

Διαπιστοῦμεν λοιπὸν ἐνταῦθα, ὅτι ἐνῶ ἡ βάσις τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Οἴκ. Θρόνου συνεπληρώθη διὰ τῆς δηλώσεως περὶ τοῦ ποία εἶναι ἡ «Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία»² ἡ ἔκθεσις τοῦ προγράμματος ἀπέκλινε ταύτης, διότι μοιραίως θ' ἀνέκυπτε τὸ ζήτημα καταστατικοῦ τῆς ἐνιαίας Ὁργανώσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν κοινῆς δογματικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως. Πρέπει βεβαίως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἐπελθούσα ἀσάφεια καὶ ἀπόκλισις προῆλθε τοῦτο μὲν ἐκ τῆς βαθείας καὶ εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ὑφισταμένης ἐσωτερικῆς συνδέσεως τῆς θεωρητικῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀνεπαρκοῦς μελέτης τοῦ ὅλου προβλήματος τοῦ τρόπου σχέσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ τὴν τελευταίαν στιγμὴν πρὸ τῶν συσκέψεων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐν ἰδιαιτέραις συνεδρίαις τῶν Ὁρθοδόξων. Αἱ

1. Προβλ. *Dokumente* σελ. 16.

2. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι παλαιόθεν γνωστὴ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις: Προβλ. *I. Καρμύρη*: Ἡ Ὁρθ. Καθολ. Ἐκκλησία κλπ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 18—21. Ὁρθῶς παρατηρεῖται ἐνταῦθα, ἐν σελ. 17, ὅτι ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δὲν ἐσήμαινε ποτὲ ἄρνησιν τῆς θέσεως ταύτης ἢ ὁπωσδήποτε ἀποδοχὴν τῆς περὶ «κλάδων τῆς Ἐκκλησίας» θεωρίας τῶν Ἀγγλικανῶν. Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο νὰ παύσῃ ἡ μνεῖα αὐτῆς τῆς κεντρικῆς θέσεως οὐδέποτε. Ἐπρεπε ν' ἀναφέρεται εἰς πᾶν ἔγγραφον καὶ μάλιστα καὶ εἰς πᾶσαν ἐπίσημον δήλωσιν.

παραλείψεις λοιπὸν τοῦ 1920 καὶ ἐφεξῆς ἐκ μέρους ἡμῶν καὶ ἡ ἔλλειψις συλλογικῆς παρ' ἡμῖν προεργασίας, κατευθυνομένης προγραμματικῶς ὑπὸ τοῦ Οἰκ. Θρόνου, συνέβαλον ὥστε ἰδέα καὶ σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας τῶν προτεσταντῶν.

Παρὰ ταῦτα ἐν τῇ πράξει ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1936 εἶχε καθιερωθῇ, ὅτι εἰς μὲν τὰ ζητήματα τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ (Life and Work) ὑφίστατο *σύμπραξις* ἐν τῷ πνεύματι τῆς εὐρύτητος τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, διὰ δὲ τὰ *δογματικὰ ζητήματα καθιερώθη*, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν παλαιότεραν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας, *ἀπλὴ ἐπαφὴ* ἐν Ἐπιτροπαῖς (Ὁργ. Faith and Order)· πρὸς ἄρσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῆς δυσπιστίας καὶ δυσφορίας, τῆς προκαλουμένης ἐκ τῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν ἐνίων Ἐκκλησιῶν, β) «ἀποκατάστασιν τῆς ἐμπιστοσύνης μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἀναζωπύρωσιν τῆς ἀγάπης, δι' ἧς αἱ μὲν διαστάσεις δυνατόν νὰ συγκρινθῶσι διὰ δὲ τῆς διεγέρσεως φιλαδέλφου ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς καταστάσεως καὶ εὐσταθίας τῶν Ἐκκλησιῶν» νὰ ἐπιτευχθῇ «ἀκριβεστέρα γνωριμία καὶ προθυμία εἰς τὸ κινεῖν ἐκάστοτε ἀμοιβαίως χεῖρα βοηθείας».

Κατὰ τὰ παγκόσμια συνέδρια καὶ τὰς διασκέψεις τῶν δογματικῶν Ἐπιτροπῶν, πρὸς διαπίστωσιν τῶν κοινῶν σημείων συμφωνίας, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία κατέβαλε εἰλικρινῆ, ὡς ὥφειλε, προσπάθειαν προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, διότι εἶχε καὶ ἔχει σταθερὸν σκοπὸν, ἀπώτερον βέβαια, τὴν ἐπίτευξιν πραγματικῆς καὶ ἀληθοῦς ἐνώσεως.

Ἄλλ' ἐρωτᾶται νῦν ὑπῆρχε σοβαρὸς λόγος αὐτῇ ἡ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἀπλῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διὰ τὰ δογματικὰ θέματα νὰ μεταβληθῇ;

Γ') Ὅτι διὰ τῆς τυχὸν τελικῆς ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἀποδοχῆς τῆς ἡμετέρας συμπράξεως εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Amsterdam (ἡ μόνημος ἔδρα αὐτοῦ εὑρίσκεται ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας) ἡ ὡς ἄνω πρᾶξις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὑφίσταται οὐσιώδη ἀλλοίωσιν δύναται νὰ καταδειχθῇ ἐκ τῆς βραχείας ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῶν προσφάτων σχέσεων καὶ τῆς προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῶν κειμένων τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Amsterdam. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ, συμφώνως πρὸς τ' ἄνωτέρω ἐκτεθέντα, ὅτι τὴν ἀπωτέραν εὐθύνην, θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν, διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλοίωσιν φέρομεν ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι.

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο στάδια τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν, διότι κατὰ τὴν νεωτέραν φάσιν τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους

1. Τῶν συνεδρίων Λαζάνης καὶ Ἐδιμβούργου (1927 καὶ 1937) μετέσχε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ πολλῶν ἀντιπροσώπων καὶ δι' ἱεραρχῶν καὶ καθηγητῶν τῆς Θεολογίας, μετέσχε δὲ καὶ ἄλλων ἐπὶ μέρους ἐπιτροπῶν πρὸς διακρίβωσιν τῶν δογματικῶν διαφορῶν.

ἀπὸ τοῦ 1920—1936 παρουσιάζεται σταθερότης εἰς τὴν μορφήν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθε προσέγγις α) Ὁρθοδόξων, Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, ὧν συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ βαθύτερα γνωριμία μεταξὺ τῶν καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν ἐκ μέρους τινῶν ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, β) ἡ καλλιτέρα γνωριμία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν Προτεσταντῶν καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν ἐκείνων καὶ γ) ἡ προσέγγις Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Αὕτη ὑπῆρξεν μεγαλυτέρα παρὰ ἄλλοτε, κατὰ τοὺς μετασχόντας τῶν συνεδρίων Oxford καὶ Edinburgh (1937)¹.

Δ') Τὴν *πρώτην μεταβολήν* διαβλέπομεν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1936—1938, ὅτε τὰ συνέδρια τοῦ Oxford καὶ Edinburgh (1937) ἀπεφασίσαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν ἔκθεσιν τῆς 14μελοῦς ἐπιτροπῆς τοῦ 1936 (ἐν Westfield College Hanstead συνελθούσης) περὶ ιδρύσεως τῆς Ὁργανώσεως ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν», περιλαμβανούσης ἀμφοτέρας τὰς κινήσεις—ὀργανώσεις «Πίστεως καὶ Τάξεως» (Faith and Order) καὶ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτοι τῆς «Ζωῆς καὶ Ἐργασίας» (Life and Work), αἵτινες ὅμως, θὰ ἐσυνέχιζον ἐν τῷ μεταξὺ τὰς ἐργασίας των². Ὅπως ὅμως παρητήρει εἰς τὴν κατὰ τὴν 22αν Αὐγούστου 1948 δημοσίαν καὶ ἐνώπιον τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὁμιλίαν τοῦ ὁ Yugve Brilioth («ἐπίσκοπος», ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σουηδίας) «ὅπως ὑφίσταται τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον καὶ ὅπως θὰ προκύψῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Συνέλευσιν (ἡννόει τοῦ Amsterdam) εἶναι πλέον τι παρὰ ἀπλὴ συνένωσις αὐτῶν τῶν δύο κινήσεων». Αὕτη δὲ ἦτο ἀληθῶς ἡ πρόθεσις ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπρωτοστάτουν εἰς αὐτάς, τὰς ἐκ τοῦ Προτεσταντισμοῦ προελθούσας ἀρχι-

1. Περὶ ταύτης πρβλ. κατωτέρω τὴν 4ην παράγραφον.

2. Πρβλ. «Ἐκκλησιάν» 1937 σ. 324.

3. Ὡς λόγος δι' ὃν ἐρρίφη εἰς τὸ μέσον ἡ ἰδέα τῆς συνενώσεως τῶν δύο κινήσεων φέρεται ὁ ἐξῆς: «Ἐπειδὴ εἰς τὰ τοιαῦτα συνέδρια συνηντῶντο σχεδὸν πάντοτε οἱ ἴδιοι ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἔργον των ἦτο κατ' οὐσίαν τὸ ἴδιον, ἡ συνεργασία καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐθεωρήθη σκόπιμον καὶ ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν», (Πρβλ. νῦν ἐκθεσιν τῆς ἀντιπροσωπείας ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἐνωρίᾳ» τοῦ 1949). Εἰς τὰ Dokumente (σελ. 16) ὅμως λέγεται, «ὅτι προῆλθεν ὀργανικῶς ἐκ τῶν δύο ἄλλων κινήσεων. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὠδήγησεν εἰς σημαντικὴν διασταύρωσιν τῆς ἐργασίας καὶ συνεπείᾳ τούτου εἰς ἀπώλειαν χρόνου καὶ δυνάμεως». Τοῦτο εἶναι βεβαίως κατ' ἀρχὴν ἀληθές. Τώρα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐρεῦνης τῶν γεγονότων τῆς παρελθούσης τριακονταετίας καὶ τῶν λεχθέντων ἐν Amsterdam εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἰπώμεν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ σοβαρὸς ἐπιφανειακὸς ὅμως λόγος τῆς συνενώσεως, λίαν βεβαίως εὐλογος, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχε βαθύτερος: ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς δημιουργίας προϋποθέσεων διὰ τὴν ἔνωσιν, πλέον προσφόρων εἰς τὰς προτεσταντικὰς ἀντιλήψεις, διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἰδέας καὶ τοῦ Σχεδίου τῶν Ὁρθοδόξων!

κῶς, κινήσεις. Ἡ πρόθεσις, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο νὰ ἐπέλθῃ *σύμπραξις τις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ οἶονεῖ εἶδος προκαταρκτικῆς τινος ἐνώσεως*, ἔστω καὶ *de jure profano ἐπὶ ἐνιαίας ἐκκλησιολογικῆς βάσεως*. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 1937, ὅτε ἐστάλησαν ἐκ μέρους τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν αἱ προσκλήσεις πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐτέθη *de facto κοινὴ δογματικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ βάσις*, ἐφ' ὅσον ἀπηνυθύνθη ἡ ἐν λόγῳ πρόσκλησις πρὸς πάσας τὰς «χριστιανικὰς κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι ὁμολογοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα» (Dokumente Γερμ. κείμενον σ. 16). Εἶναι σαφὲς ἐκ τῶν γεγονότων, ὅτι τότε μὲν ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἐξήτασε πρὸς ποίας Ἐκκλησίας ἀπεστέλλετο ἡ πρόσκλησις διὰ τὴν *de jure ἐπικύρωσιν εἰς Amsterdam, τῆς κοινῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως*, ὅπως ἐπίσης ὡσαύτως δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχή, ὅταν ἐξέθετε τῷ 1920 τὰς προθέσεις τῆς καὶ τῷ 1936 ὅτε κατ' ἀρχὴν συνεκροτεῖτο ἡ δεκατετραμελὴς καὶ ἔπειτα ὅταν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ πρότασις τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο ὀργανώσεων. Ἡ πρόσκλησις, ὡς λέγεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις (Dokumente σελ. 9), ἀπηνυθύνθη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1938 πρὸς ἐκείνας τὰς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι προσεκλήθησαν εἰς τὰ Συνέδρια Oxford καὶ Edinburgh¹, τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπορριψάσης, διὰ πολλοστήν φορὰν, τὴν συμμετοχὴν τῆς εἰς τὴν κίνησιν ταύτην. Εἰς τὸ ἀπλοῦν γεγονὸς τῆς προσκλήσεως ὑπῆρχεν ἡδὴ τεθειμένη καὶ ἦτο ἀποδεκτὴ κατ' ἀρχὴν ἐκκλησιολογικὴ βάσις, ἀόριστος καὶ ἀσαφής. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετέχουσα τῶν προκαταρκτικῶν ἐνεργειῶν δὲν ἔθεσεν ὅρους οὔτε διευτύπωσεν, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀντιρρήσεις διὰ τὴν πρόσκλησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας ἢ κοινωνίας. Αἱ περιστάσεις ὑφ' αἷς διετέλει ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1938 πιθανῶς ἐξηγοῦσιν ἐπαρκῶς τὰς τοιαύτας παραλείψεις.

Τὸ δεύτερον στάδιον τῆς μεταβολῆς (1938—1948). Κατὰ τὴν β' βαθμίδᾳ τῆς ἐξελέξεως τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, τοὺς μετέχοντας τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἐπῆλθεν ἡ ἐνο-

1. Δεν γνωρίζω ποῖαι «Ἐκκλησίαι» προσεκλήθησαν εἰς τὰ ἐν λόγῳ συνέδρια, ἀλλὰ εἰς τὸ βιβλίον «Who's Who» τῆς Assembly τοῦ Amsterdam ἐκδοσις β', περιέχεται ὁ κατάλογος τῶν προσκληθεσῶν «Ἐκκλησιῶν». Θὰ ἀπῆται πολλοὺς κόπους, ἀλλὰ θὰ ἦτο λίαν χρήσιμος, ἐάν ἐξητάζετο καὶ ἐδημοσιεύετο ἑλληνιστὶ ὁ κατάλογος οὗτος μετὰ σημειώσεως τῶν θεμελιωτῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως ἐκάστης «κοινωνίας», ἥτοι τῶν περὶ Τριάδος, Ἐκκλησίας καὶ μυστηρίων ἀρχῶν τῶν. Σημειῶνω, ὅτι ἐνδεικτικὸν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὀργανώσεως εἶναι ὅτι, ἐνῶ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου προσκληθεῖσαι ἔλαβον μέρος 122 Ἐκκλησίαι-ὁμολογίαι (κατὰ τὸν τότε ἀρχιμ. Κωνσταντινίδην (νῦν Κορινθίας Μιχαήλ, ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1938 σ. 66) εἰς τὸ Amsterdam ἐκλήθησαν 147!

ποίησις τῶν εἰρημένων ὀργανισμῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον συνεψηφίσαμεν τοῦτο μὲν τὸ σχέδιον τοῦ πολιτεύματος (Καταστατικοῦ χάρτου = *Verfassung*) τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» (*Dokumente* σ. 11 ἐξ.) συγκείμενον ἐξ 8 ἄρθρων¹ (ἡ ψήφισις ἐγένετο ἐν Utrecht τῆς Ὁλλανδίας κατ' Αὐγουστον τοῦ 1938)², τοῦτο δὲ τὰ σχέδια τῶν Κανονιστικῶν διατάξεων αὐτοῦ (ἐν Glarens Αὐγουστον 1938) καὶ ἤρξατο ἡ δρᾶσις τοῦ προσωρινοῦ Συμβουλίου, προπαρασκευάζοντος τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος διέκοψε πᾶσαν περαιτέρω προσπάθειαν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία φυσικὰ ἐπανελήφθη ἐντονωτέρα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς συνεγίζομένης μέχρι τῆς σήμερον ἐνόπλου ἀνακωχῆς. Καὶ τοῦτο εἶναι εὐνόητον, διότι αἱ συνέπειαι τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἐκ τῆς διαμορφώσεως τῆς Εὐρώπης συνθῆκαι ἐπέβαλον ἔτι μείζονα συνεργασίαν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ε') Μετὰ τὸν πρόσφατον μέγαν πόλεμον ἀπεστάλησαν προσκλήσεις συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην Συνέλευσιν καὶ εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῇ βάσει ἀποφάσεως τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐζητήθη νὰ εἰσέλθουν. Καὶ ναι μὲν διὰ τῆς προσκλήσεως ἐτέθησαν ὅροι καὶ προϋποθέσεις τινὲς σημαντικαί³, ἐν σχέσει πρὸς τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς ὑπάρξεως, τὸ μέγεθος καὶ τὰς σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ ἐκκλησιολογικὴ βᾶσις δὲν ἐτροποποιήθη ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον. Κατ' οὐσίαν τοῦναντίον εὐρισκόμεθα πρὸ νέας εὐρύνσεως τῆς βάσεως, ἥτις ἀξίζει νὰ μελετηθῇ, ὅταν παρασχεθοῦν τὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ ποῖαι Ἐκκλησίαι ἢ ὀργα-

1. Τὸ ὀριστικὸν κείμενον τοῦ Amsterdam ἴδε παρὰ Γερμανῶν Θυατείρων ἐν «Θεολογία» τοῦ παρόντος ἔτους τεύχος Α' σελ. 19.

2. Τούτου προηγῆθη τὸ συμβουλευτικὸν συνέδριον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατὰ Μάιον τοῦ 1938. Περὶ ταύτης ἴδε Γερμανοῦ Θυατείρων, ἐν «Ἐκκλησία» 1938 σ. 162. Ἦδη ὅμως πρότερον, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1936, προτάσει τοῦ Παγκοσμίου Χριστ. Συμβουλίου Ζωῆς καὶ Ἐργασίας ἀπεφασίσθη παρ' ἀμφοτέρων τῶν κινήσεων, ὅπως καταρτισθῇ συμβούλιον ἐκ 35 ἀντιπροσώπων ἵνα ὑποβάλῃ εἰς τὰ κατὰ τὸ 1937 συνερχόμενα Παγγχριστιανικά συνέδρια Ὁξφόρδης καὶ Ἐδιμβούργου σχέδιον συνενώσεως τῶν δύο κινήσεων. Τὸ σχέδιον ὑποβληθὲν ἐγένετο δεκτὸν κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ συνεδρίων καὶ ἀνετέθη εἰς 14μελῆ ἐπιτροπὴν ἡ σύνταξις ταῦ Καταστ. Χάρτου. Αὕτη ἔκρινεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκληθῇ Συμβουλευτικὸν συνέδριον τῶν κυριωτέρων Ἐκκλησιῶν. Τὴν Ὁρθ. Ἐκκλησίαν ἀντιπροσώπευσαν ὁ Θυατείρων Γερμανός, ὁ μητρ. Εὐλόγιος, ὁ Ἐπίσκ. Novi-Sad Εἰρηναῖος, εἰς Ρουμᾶνος ἱερεὺς ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ὁ πρωτοιερεὺς καὶ καθηγητὴς Τσαγκάφ. Ὁ χαρκατὴρ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» θὰ ἦτο συμβουλευτικός. Τὸ καταστατικὸν θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὰς Ἐκκλησίας πρὸς μελέτην, ἔγκρισιν καὶ δήλωσιν ἂν θὰ ἐδέχοντο νὰ συνεργασθοῦν.

3. *Dokumente* σελ. 27, πρβλ. καὶ ἐπίσημον δήλωσιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν «Θεολογία» 1949 σ. 18.

νώσεις ἐκλήθησαν μετὰ τὸν πόλεμον εἰς συμμετοχὴν καὶ σύμπραξιν ἐν Amsterdam (πρβλ. ἄνωτ. σ. 27 ὑπόσημ).

Ἐπὶ τοιαύτης εὐρείας βάσεως συνεκλήθη ἡ Γεν. Συνέλευσις τοῦ Amsterdam κατ' Αὐγουστον τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ δύο θεμελιώδη καὶ ἀμετακίνητα βάθρα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, ἐφ' ἧς καὶ μόνῃς νὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐργασθῇ ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τοῦτέστι ἡ πίστις εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα (Α' καὶ Β' Οἶκ. Σύνοδος) καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἱερουσάλυμης καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς (τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ φθάνει, ὡς εἶδομεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους), ὡς θεμελίων τῆς ὑπάρξεως καὶ συνεχίσεως τῆς ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὁρατῷ κόσμῳ δὲν εὗρον τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν καὶ ὑποστήριξιν ἐν τῇ Γεν. Συνελεύσει. Πρέπει δὲ ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου πάστωρ Dr. W. A. Visser't Hooft ἐρμηνεύων τὴν ἔννοιαν τῆς συμπράξεως εἰς τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν» εἰς τὴν ἐνώπιον τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐπίσημον ἔκθεσιν τῆς προσωρινῆς ἐπιτροπῆς λέγει σαφῶς (1ον) ὅτι «οἰκοδομοῦμεν ἕνα τύπον διεκκλησιαστικῆς κοινότητος δι' ὃν δὲν ὑπάρχει ὑπόδειγμα προηγούμενον εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν». Ἄν καὶ ἐτόνισε βεβαίως, ὅτι τὸ Οἰκουμ. Συμβούλιον δὲν ὑποκαθιστᾷ τὰς Ἐκκλησίας οὐδὲ παρεμβαίνει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ των, ὡς ἀνωτέρω τις ἀρχή, ἀλλ' ἐν τούτοις προσέθηκε ἴσως ἡμιτονωδῶς (1ον) ὅτι «ἀποτελοῦμεν πρὸ παντὸς κοινωνίαν, (Gemeinschaft), ἡ ὁποία πειρᾶται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐνότητα ἐν Χριστῷ» τῶν 150 περίπου «Ἐκκλησιῶν» (σελ. 4 τοῦ πολυγραφημένου) μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ Ἱστορικαὶ Ἀγίαι Ὁρθόδοξοι καὶ ἄλλαι Ἐκκλησίαι¹. Συμπληρώνων δὲ ταῦτα προσέθεσεν (3ον) ὅτι «ἡ κίνησις Πίστεως καὶ τάξεως ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν» εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν προσπάθειων τῆς καὶ ὑπενθυμίζει ἡμῖν σταθερῶς τὸν ἐν βαθυνύτῃ ἐννοίᾳ ἀφύσικον χαρακτῆρα τῆς διαιρέσεως μας... καὶ ὅτι συνεργασία δὲν ἀρκεῖ καὶ ὅτι ὁ μοναδικὸς σκοπός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄξιος τῆς προσοχῆς ἐνὸς Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ φανέρωσις (Manifestation) τῆς μιᾶς ἀδιαίρετον Ἐκκλησίας». Ἡ ἰδέα τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας (τῆς Una Sancta) ὡς κειμένης εἰς τὸ ἔδαφος τῶν ἀναζητήσεων τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι προφανής.

* * *

ΣΤ') Ἀναμφιβόλως ἡ ἀποδοχὴ κοινῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως τόσον εἰς τὸ ἀπλοῦν γεγονὸς τῆς προσκλήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Amsterdam ὅσον καὶ εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν ψήφισιν τοῦ πολιτεύματος εἶναι προφανές. Τοῦτο σημαίνει τὴν de facto καὶ de jure (profano) οὐσιώδη ἀλλαγὴν τῆς ἄχρι σήμερον μορφῆς συνεργασίας καὶ ἐπαφῆς τῆς Μιᾶς

1. Ἐννοεῖ τοὺς Μονοφυσίτας τῆς Ἀνατολῆς!

Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων. Ἐνῶ δὴλα δὴ μέχρι πρό τιнос τὸ ζήτημα τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας ἦτο δευτερευόν μὲν εἰς τὴν Ὁργάνωσιν «Life and Work» πρωτεύον δὲ ἄλλ' ἀπλῶς ἀντικείμενον συζητήσεων εἰς τὴν «Faith and Order» διὰ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς, τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο ὁργανώσεων εἰς μίαν ἐνιαίαν Ὁργάνωσιν, ἣς εἴμεθα ἰδρυταί¹ καὶ πρόκειται νὰ συμπράξωμεν, ἀπεδέχθημεν ἐκκλησιολογικὴν βάσιν διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς ἀμετακίνητον ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία. Τοῦτο καθίσταται προφανὲς καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐνῶ εἰς τὴν «Faith and Order» δὲν ὑφίστατο παρὰ ἀπλὴ ἐπαφὴ πρὸς ἀκαδημαϊκὴν συζήτησιν τῶν δογματικῶν ζητημάτων, ἐκάστης Ἐκκλησίας, ἄρα καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ πρὸ πάντων αὐτῆς, διατηρούσης ἀκεραίας τὰς περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας θεμελιώδεις ἀρχάς της τώρα ἡ τε ἐννοία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Χριστολογία κατέστησαν κοινὴ βάση ἐν τῷ πρώτῳ ἄρθρῳ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», τὸ ὁποῖον ἐψήφισαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ συνεζητήθη μὲν τῇ ἐπιμονῇ τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὴν Συντακτικὴν προπαρασκευαστικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Καταστατικοῦ (μετέχοντος τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀλιβιζάτου κ. ἄ.), ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀ'. ἄρθρου, θεμελίου τῆς ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, καὶ δὴ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ περὶ Τριάδος δόγματος, ἀλλὰ, παρὰ τὴν ὑποστήριξιν Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων καὶ Λουθηρανῶν ἡ ἐνέργεια παρέμεινεν ἀτελεσφόρητος, διότι μεταξὺ τῶν προτεσταντικῶν παραφράδων ὑπάρχουσιν «ἐκκλησίαι» μὴ πιστεύουσαι εἰς τὴν Θεότητα καὶ ὑπόστασιν τοῦ Ἀγ. Πνεύματος. Ἀλλ' ἐξ ἴσου οὐσιώδης εἶναι ἡ διαπίστωσις, ὅτι ὁ ὁρος «Ἐκκλησία» κατέστη, τῇ συγκαταθέσει ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ 1938 συμβατικῶς διὰ νὰ στεγάσῃ, κατὰ τὸ ἐφικτόν, περισσοτέρας χριστιανικὰς κοινωνίας καὶ ὁργανώσεις, ἀδιάφορον ἂν ἀποδέχωνται τὴν ἱερωσύνην καὶ ἄλλα μυστήρια, ὡς τὸ βάπτισμα καὶ μάλιστα τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ὡς οὐσιώδη γεγονότα διαιωνίσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς.

Συνεπράξαμεν λοιπόν, ἔστω καὶ μὲ ἐπιφυλάξεις, ἀλλὰ κατόπιν γραπτῆς συγκαταθέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μας²—οἱ Σλάβοι δὲν μετέσχον, ὡς εἶδομεν

1. Ἐστω μὲ ἐπιφυλάξεις. Παρὰ ταῦτα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ Γεν. Συνέλευσις τοῦ Amsterdam τροποποιοῦσα τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐκλογῆς τῆς Κεντρ. Ἐπιτροπῆς παρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ οἰονεὶ προεξοφλοῦσα τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ὥρισε τὰ μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐκ τῶν ὁρθοδόξων ὥρίσθησαν ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θυατείρων μέλος τοῦ ἑξαμελοῦς προεδρείου, μέλη δὲ οἱ: Ἐδέσσης Παντελεήμων, ὁ καθηγ. κ. Παναγιωτίδης (διὰ τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον) καὶ ὁ Σεβ. Μητρ. Φθιώτιδος κ. Ἀμβρόσιος καὶ ὁ καθηγ. κ. Ἀλιβιζάτος (διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος). 8 θέσεις ἔμειναν κεναὶ διὰ τὰς Σλαβικὰς Ἐκκλησίας.

2. Dokumente σελ. 104. Αἱ Βαλκανικαὶ Ἐκκλησίαι καὶ τὸ Ρωσικὸν Πατριαρχεῖον ἀπῆντησαν ἀρνητικῶς ἢ ἐπεφυλάχθησαν ν' ἀπαντήσουν. Ὁ Ρώσος Πα-

παρακλυθέντες ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τῶν ἡγεσιᾶς—εἰς τὴν ἰδρυσιν καὶ ὁργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», τῆς ὁποίας ὡς βάσις μόνῃ ἐτέθη ἡ ἀποδοχὴ τῆς Πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα, ἐνῷ ἡ Θεότης τοῦ *I. Χριστοῦ μόνον ἐν τῇ Τριάδι λαμβάνει τὴν πλήρη καὶ τελείαν αὐτῆς ὁρθόδοξον ἔννοιαν*. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἀρχαῖαι αἰρέσεις καὶ νεώτεραι ἐδέχοντο καὶ δέχονται ἀπλήν Θεότητα τοῦ *I. Χριστοῦ*.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον οὐσιῶδες σημεῖον, τὴν ἔννοιον τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα εἶναι, ὡς εἶδομεν, πολὺ ἀόριστα. Πρέπει ὅμως ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ ὅροι *World Council of Churches*, *Ökumenisches Rat der Kirchen* καὶ *Conseil Œcumenique des Eglises* διαδηλοῦσι κοινὴν ἐκκλησιολογικὴν βᾶσιν ἰσχυρότερον παρὰ ἡ ἐκφράσις «*συμβουλευτικὸν σῶμα ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*», ἡ τετιμμένη εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς προσκλήσεως. Ὁ ἑλληνικὸς ἐπίσημος ὅρος «*Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν*»¹, προελθὼν ἐκ τῶν ἐκφράσεων τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἴκ. Θρόνου τοῦ 1920, ἡ ὁποία κάμνει λόγον «*περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συμπήξεως τοιαύτης τινὸς κατ' ἀρχὰς συναφείας καὶ Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*» (πρβλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. σελ. 9—11) ἐκφράζει τὴν ἰδέαν τοῦ *συνδέσμου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*. Ἀλλὰ δεδομένης τῆς εὐρείας σημασίας τῆς λέξεως *Κοινωνία*, χρησιμοποιηθείσης εὐρύτατα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον (Πρβλ. Λεξικὸν τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Δημητράκου 5,3983) εἶναι εὐνόητον διατὶ τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ Καταστατικοῦ χάρτου καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἐγκύρων προσώπων τοῦ Ὁργανισμοῦ, εἰς αἷς διαβλέπομεν τὰς προθέσεις καὶ τάσεις τῶν ἡγετῶν του². Πάντως δι' ἡμᾶς ὁ ὅρος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξέφραζεν ὁρθώτερον τὰς ἀρχικὰς προθέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ ἦτο «*Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον ἐπικοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*» ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι μόνον

τριάρχης Ἀλέξιος δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν «*Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν*» ἀπάντησεν, ὅτι δὲν δέχεται νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν, διότι φρονεῖ, ὅτι αὕτη ἐπιδιώκει πολιτικούς σκοπούς. Παρὰ ταῦτα ἐκφράζει τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ κρατῇται ἐνήμερος τῶν ἐργασιῶν της. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Βελιγραδίου ἀπέστειλε καθηγητὴν της ὡς παρατηρητὴν, ἐνῷ εἰς τὰς Εὐαγγελικὰς Ἐκκλησίας Οὐγγαρίας, Τσεχοσλοβακίας καὶ Πολωνίας ἐπετράπη ν' ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους! Πρβλ. καὶ *Β. Ἰωαννίδην*: Τὸ ἐν Ἀμστελλοδάμῳ πρῶτον συνέδριον τῆς «*Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν*». Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1949 σ. 5. Ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐξεφράσθη ἡ λύπη διὰ τὴν μὴ συμμετοχὴν τῆς Μόσχας καὶ τῆς Ρώμης.

1. Κατ' ἀναλογίαν πλαστοίς πρὸς τὴν τότε ἰδρυθεῖσαν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν. Ἡ σκέψις ἦτο ἄλλως τότε φυσικὴ διὰ τοὺς ἡμετέρους, διότι ἐφ' ὅσον ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τάχα τῶν χριστιανικῶν ἰδεωδῶν ἰδρύετο ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, πόσον μᾶλλον ἔπρεπε νὰ κάμουν τοῦτο αἱ Ἐκκλησίαι.

2. Ἀναμφιβόλως πρέπει πάντοτε νὰ λαμβάνωνται ὡς ἐγκυροὶ αἱ γνώμαι τῶν ἡγετῶν ἐκείνων, οἵτινες συνεχῶς καὶ δὴ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διευθύνουν τὸν ὑπὸ ἐξέτασιν Ὁργανισμόν. Ἐν προκειμένῳ τοῦτο συμβαίνει μὲ τὸν Γεν. Γραμματέα.

Ἐκκλησίαι θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μετάσχουν. (Ὁρθόδοξος, Παλαιοκαθολική, Ἀγγλικανική καὶ τὸ πολὺ ἡ Λουθηρανή).

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὑπ' ὄψει ὕλικου εἶναι, ὅτι διὰ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον τῆς σχέσεως τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία συνεδέθη ὀργανικῶς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως. Ὁ ἀκριβὴς χαρακτηρισμὸς τῆς οὐσίας τῶν γεγονότων εἶναι, ὅτι εὗρισκόμεθα νῦν πρὸ ὀργανικῆς συνδέσεως, οὐχὶ βεβαίως κανονικῆς, ἀλλὰ κοσμικῆς, (de jure profano) ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως Ἐκκλησιῶν καὶ ὀργανώσεων, μὲ ἐκ διαμέτρου διαφόρους βασικὰς ἀντιλήψεις, ἀναφερομένας εἰς τὰ βασικὰ δόγματα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν χωρεῖ συμβιβασμός, διότι καὶ ἡ μᾶλλον φιλελευθέρᾳ ἀντίληψις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἀποδεχομένη τὴν ἐνότητα εἰς τὰ οὐσιώδη, δὲν δύναται νὰ μὴ ἀποδεχθῇ, ὅτι εἶναι τουλάχιστον ἐλλιπεστάτη ἡ δογματικὴ βάση τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς Ἐκκλησίας ἀκατανόητος.

* * *

Ζ') Ἀπομένει τὸ τελευταῖον σημεῖον τῆς παρούσης παραγράφου, ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτίων τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς. Ἦδη ἐκ τῶν λεχθέντων εἶναι ταῦτα φανερά.

Ἡ ἀμερόληπτος ἐξέτασις τῶν γεγονότων—ἂν καὶ εἴμεθα ἀκόμη πλησίον τῶν ἐξιστορουμένων—μᾶς πείθει, ὅτι ἡ πρώτη παράλειψις ἦτο ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1920, ὅτε συνετάγη ἡ ἐγκύκλιος, ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἡ ὁποία ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν δίδει ὀρθὴν κατεύθυνσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους¹—ἐπαφὴ εἰς τὰ δογματικὰ καὶ σύμπραξις εἰς τὰ πρακτικὰ—ἦτο ἐν τούτοις κακῶς θεολογικῶς θεμελιωμένη, διότι οὔτε τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἑτεροδόξους ἐκθέτει, ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῶν σχέσεων πρὸς τὰς ἑτεροδόξους θίγει, ἦτοι τὸ περὶ Ἐκκλησίας. Διότι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ ἐλεύθεραι χριστιανικαὶ κοινωνίαι καὶ ὀργανώσεις χωρίζονται μεταξὺ τῶν εἰς τὸ κεντρικὸν τοῦτο ζήτημα, τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο χωρίζομεθα καὶ ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν, ἴσως κατὰ τρόπον ἀγεφύρτων.

Ἐπειτα τὸ πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων τὸ ἐκτεθὲν ἐν Γενεύῃ, ὡς εἶδομεν, ἔκαμνε προτάσεις συνεπαγομένας τὴν ἀλλαγὴν τοῦ τρόπου ἐπαφῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἄπως βεβιασμένον, ἐφ' ὅσον δὲν ἐμελετήθησαν αἱ συνέπειαι του, ἀλλὰ δὲν ἠκολούθησεν ἄμεσος πραγματοποίησις τοῦ ἐξαγγελθέντος προγράμματος. Εἰς αὐτὰς τὰς δύο πράξεις πρέπει νὰ δίδωμεν τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς. ἥτις ἐπῆλθε μετὰ 16

1. Οὐχὶ βεβαίως μὲ ἀπόλυτον σαφήνειαν.

ὅλα ἔτη (1920—36). Τὰ ἔτη ταῦτα παρήλθον χωρὶς νὰ μελετηθῶσιν ἐκ νέου, εἰς ἰδιαιτέρας συσκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων, τὰ ζητήματα, ἅτινα ἐξέθεσαν ἡ Ἐγκύκλιος καὶ τὸ Πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων¹.

Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῶν 17 ἐτῶν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία μετέσχε δύο Παγκοσμίων Συνεδρίων τῆς Ὁργανώσεως Faith and Order καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν μήπως εἰς τὰς ἐν αὐτοῖς συζητήσεις καὶ τὰς ὑποβληθείσας δηλώσεις δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμέν τι, τὸ συμβαλὸν θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῆς σχέσεως ἡμῶν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους.

Εἰς τὸ πρῶτον Παγκόσμιον συνέδριον «Πίστεως καὶ Διοικήσεως» τὸ συνεληθὲν ἐν Λωζάννῃ, τῷ 1927, οἱ ἡμέτεροι διαπιστώσαντες, ὅτι ἡ σύνταξις τῶν προτάσεων «ἐγένετο διὰ συμβιβασμοῦ ἀντιθέτων ἰδεῶν καὶ γνωμῶν ἵνα ἐπιτευχθῇ ἐξωτερικὴ καὶ ἐπὶ τοῦ γράμματος στηριζομένη συμφωνία» τοῦτο μὲν ἠναγκάσθησαν ν' ἀπόσχωσι τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν προτάσεων τοῦτο δὲ ὑπέβαλον δῆλωσιν ἐπεξηγηματικὴν, ἣτις ὑπῆρξε βεβαίως ἱστορικὴ καὶ σπουδαία, ἀλλ' ἀτελής, ἐφ' ὅσον δὲν περιέλαβε τὴν θεμελιώδη ἀξίωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ τίτλου τῆς Una Sancta. Καὶ ὑπῆρξε μὲν εὐστοχος ἡ τελικὴ δῆλωσις τῶν Ὁρθοδόξων, ὅτι 1ον) «ἐθεώρουν ἀρκοῦσαν τό γε νῦν ἔχον τὴν ἐπίτευξιν συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἡθικοῦ ἐδάφους, ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης» καὶ 2ον) ὅτι «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως θὰ ἔβλεπε πρὸ πάσης γενικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως προηγουμένην μερικὴν ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν διεπομένων γενικῶν ἀρχῶν, καθ' ὅσον πρὸς τοιαύτην ἐν κοινῷ συμβόλῳ ἠνωμένην Ἐκκλησίαν εὐχερέστερον θὰ ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῇ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», ἀλλὰ μετὰ τὸ Συνέδριον δὲν ἐξήχθησαν ἡ ἀναγκαῖα συμπεράσματα εἰς κοινὰς συσκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων.

Δὲν θ' ἀπεμακρυνόμεθα, φρονοῦμεν, τῆς ἀληθείας ἐὰν ἐλέγομεν, ὅτι ἔκτοτε καθίστατο φανερόν τὸ ἄσκοπον τῶν συζητήσεων δογματικῶν ζητημάτων εἰς τόσον πολυπληθῆ συνέδρια εἰς τὰ ὁποῖα μετεῖχον ὑπερεκατὸν Ἐκκλησίαι καὶ θρησκευτικαὶ κοινότητες, ποὺ δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ἐκκλησίαι. Ἦτο λοιπὸν ἐπιβεβλημένον ἀντὶ τῆς ἀνωτέρας εὐχῆς ἐν ὅψει τῆς φοβερᾶς κατατμήσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀδυνατοῦντος νὰ ἐπιφέρῃ ἐνότητα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι νὰ προπαρασκευάσουν κατηγορηματικὴν δῆλωσιν, ὅτι θεωροῦν ἄσκοπον τὴν σύγκλησιν πολυπληθῶν συνεδρίων πρὶν ἢ ἐπιτευχθῇ, διὰ τριμερῶν καὶ διμερῶν θεολογικῶν διασκέψεων τῶν

1. Λαμπρὰ εὐκαιρία πρὸς τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸ πράγματι ἐξαίρετον Α' Συνέδριον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας (29 Ν)βρίου—6 Δεκεμβρίου 1936) τὸ συγκροτηθὲν ἐν Ἀθήναις.

2. Πρβλ. τὴν δῆλωσιν τῶν Ὁρθοδόξων ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1927 σ. 288-9.

συγγενῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦλάχιστον προκαταρτικὴ προσέγγις διὰ τῆς ἑκκα-
θαρίσεως τοῦ δογματικοῦ ἐδάφους. Ἀναμφιβόλως δὲ αἱ ἀκολουθήσασαι
θεολογικαὶ συζητήσεις ὑπῆρξαν λίαν ἐνδιαφέρουσαι, ἀλλὰ δὲν συνετελέσθη
ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἀπελπιστικῶς κατατμημένου Προτεσταντισμοῦ οὐδεμία
πρόοδος προοιωνίζουσα οὐδὲ πόρρωθεν τὴν συνένωσιν τῶν παραφυάδων
αὐτοῦ.

Τοιούτρόπως ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως προγραμματικῆς ἐργασίας καὶ ἐνό-
ητος ἐν τῇ διαχειρίσει τοῦ θέματος τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συμ-
φώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν, ἐφθάσαμεν μετὰ δεκαετίαν ἀκριβῶς
καὶ πάλιν πρὸ ἑτὶ πολυπληθεστέρου¹, τοῦ δευτέρου μεγάλου Συνεδρίου τῆς
αὐτῆς Ὁργανώσεως ἄνευ ὄρων προκαταρτικῶς συντεταγμένων. Τὸ θεμε-
λιῶδες θέμα περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς συμμετοχῆς εἰς παμπληθῆ συνέδρια
δὲν εἶχε καθόλου συζητηθῆ παρ' ἡμῖν εἰς συνέδριον τῶν Ὁρθοδόξων.

Εἰς τὸ ἐν Ἑδιμβούργῳ λοιπὸν συνελθὸν Συνέδριον (1937) τῆς Ὁργα-
νώσεως «Πίστις καὶ Διοίκησις» οἱ ἡμέτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποβάλωσιν καὶ
πάλιν δῆλωσιν, διότι «πολὺ συχνὰ ἡ μορφή τῶν τελικῶν διατυπώσεων τῶν
ψηφισμάτων» δὲν ἀνταπεκρίνεται πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον ἔποψιν, αἱ δὲ «γενι-
κότητες καὶ ἡ χρῆσις γλώσσης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀφηρεμένης δὲν ἱκα-
νοποιοῦν» τοὺς Ὁρθοδόξους. Εἰς τὴν δῆλωσιν ταύτην ἐσημειοῦτο βεβαίως,
ὅτι εἰς τὰ ψηφίσματα τῶν τμημάτων ὑπῆρχον δηλώσεις, «ἐν αἷς ὑφίσταται
διαφοραὶ τηλικαύτης σπουδαιότητος» ὥστε ἡ ἔκθεσις τῆς Ὁρθοδόξου θέ-
σεως : 1ον) εἰς τὸ περὶ συνεργίας ἀνθρωπίνης βουλῆσεως ἐν τῇ χάριτι 2ον)
τὸ περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν σωτηρίαν, ἀφοῦ καὶ
αἱ Γραφαὶ παρεδόθησαν ἡμῖν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι μία μόνον ὁρατὴ
Ἐκκλησία ἐπὶ γῆς δύναται νὰ ὑπάρξῃ 3ον) τὸ περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἱερωσύνης
καὶ τῆς χειροτονίας, τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ
τῶν μυστηρίων, τοῦ προβλήματος καὶ τοῦ κύρους αὐτῶν (ἐκ τοῦ ἐγκύρου
μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἐξαρτᾶται ἡ ἔγκυρος τέλεσις τῶν λοιπῶν 4) τὸ περὶ
τῆς Intercommunio, μυστηριακῆς κοινωνίας, ὡς ἐπιστεγάσματος τῆς ἐνώ-
σεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οὐχὶ μέσου πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως, 5ον) τὸ περὶ
ἐκμονῆς τῆς Ὁρθ. Ἐκκλησίας εἰς τὴν Πίστιν καὶ Παράδοσιν τῆς ἀδιαιρέ-
του Ἐκκλησίας τῶν 7 Οἰκ. Συνόδων, τῶν 8 πρώτων αἰώνων, ὡς βάσεως διὰ
συνεννόησιν 6ον) τὸ περὶ τῆς ἀνάγκης ἀκριβείας περὶ τὴν διατύπωσιν τῶν ἀ-
ληθειῶν τῆς πίστεως, διότι ἡ Ὁρθ. Ἐκκλησία ἀντιτίθεται καὶ θεωρεῖ ἄνω-
φελεῖς διὰ τὴν ἔνωσιν τοὺς ἀορίστους καὶ ἀφηρεμένους ὅρους, οἵτινες χρησι-
μοποιοῦνται, ὅπως ταυτίσωσι πρὸς ἀλλήλας πραγματικῶς διαφόρους ἀντιλή-
ψεις καὶ διδασκαλίας καὶ 7ον) ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πρότα-

1. Πρβλ. **Ἱ. Καμίρη** : Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός σ. 400 ὑποσημ. 1. Τὰς
δυσχερείας τῆς ἐνώσεως ἐξαίρει καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ἀ. Ἀλιβιζάτος, ἐν «Ποιμένι» Μυ-
ναλίνης 1949 σ. 63.

σίν των τῆς Λαζάννης, ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπισπευθῇ «ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἐπετυγχάνετο ἡ ἔνωσις τοιούτων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες μεταξὺ των ὁμοιάζουσι κατὰ πολὺ»¹ (προσπάθεια ἡ ὁποία εὗρίσκετο τότε (1937) εἰς εὐχάριστον σημεῖον), ἦτο ἀναγκαία², ἀλλὰ οὐδαμοῦ τῆς συνοπτικῆς καὶ λαμπρᾶς αὐτῆς δηλώσεως ὑπάρχει λέξις τις περὶ τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, δηλὰ δὴ περὶ τῆς ἀξιώσεως τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ τίτλου τῆς Una Sancta. Καὶ ὑπάρχει βέβαια ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 σημεῖον, ἀλλὰ τοῦτο χάνει τὴν ἰδιόζουσαν σημασίαν του μέσα εἰς τὰ πολλὰ σημεία τῆς διαφωνίας³. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονὸς, ὅτι πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ψηφίσματος περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο οργανώσεων ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῆς ὁλομελείας δῆλωσις τοῦ προέδρου τῆς ὁλῆς ὀρθοδόξου ομάδος Σ. Μητροπολίτου Θυατείρων, καθ' ἣν ἡ ὁριστικὴ ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος ἀπόφασις τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλ. κόσμου ἐπαφίεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν⁴. Ὅπως προκύπτει ὁμως ἐκ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων καὶ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Amsterdam συμβάντων ἡ μελέτη τοῦ σπουδαίου ζητήματος, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν κατ' ἀρχὴν τὴν συμμετοχὴν καὶ τὴν

1. Ἴδε τὸ κείμενον ἐν «Ἐκκλησία» 1937 σ. 289—91 ἐνθα ὑπογράφουσιν οἱ Γερμανὸς Θυατείρων (Οἶκ. Θρόνου), Νικόλαος ὁ Ἀξούμ. Μιχ. Κωνσταντινίδης ἀρχιμ. καὶ Ἀθηναγόρας Καββάδας ἀρχιμ. (τῶν Πατριαρχ. Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου). Ἄντονυ Βάσιχο ἀρχ/πος (τοῦ Πα/χείου Ἀντιοχείας). Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτος, Π. Μπρατσιώτης (Ἐκκ. Ἑλλάδος) Σόφιας Στέφανος, καθηγητῆς Τσαγκώφ, Εὐλόγιος μητρ. καὶ Σεραφεὶμ ἐπίσκοπος (Βουλ. Ἐκκλησίας). Βουλγάκοφ πρωτοπρεσβ. Γ. Φλορόφσκυ πρεσβ., Κασσιανὸς ἀρχιμ. Α. Ζάνδεφ, Ν. Ἀρσένιεφ (τῆς ἐν Ἑξορίᾳ Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, καθηγηταὶ τοῦ Ὁρθ. Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων) καὶ Ἰωάννης Γιάνσον πρωτοπρ. (τῆς Ἐκκλ. Λεττονίας). Λεπτομερείας περὶ τῶν ἐπὶ μέρους δηλώσεων τῶν Ὁρθοδόξων ἴδε παρὰ Ἀρχιμ. Μ. Κωνσταντινίδη: Ἀπολογισμὸς τοῦ Συνεδρίου τοῦ Ἐδιμβούργου ἐν «Ἐκκλησία» 1937 καὶ 1938. Ἴδε καὶ Ἀ. Ἀλιβιζᾶτον, ἐν «Ἐκκλησία» 1937, 4 ἄρθρα ὑπὸ τὸν τίτλον: Λαζάννη—Ἐδιμβούργον.

2. Ἀλιβιζᾶτον αὐτόθι σ. 378, ὑποσημείωσις 1.

3. Ὁ καθηγητῆς Ἀλιβιζᾶτος (αὐτόθι σημ. 2), εἰς τῶν συντακτικῶν τῆς δηλώσεως λέγει, «ἡ δῆλωσις τῶν Ὁρθοδόξων διὰ τε τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, τὸ σεμνὸν καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν θετικὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας... προϋξένησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν... Παρὰ ταῦτα ἡ δῆλωσις αὕτη συγκρινομένη πρὸς τὴν τῆς Λαζάννης παρουσιάζει ἀτονίαν τινά, ἥτις δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐκ τῆς συσκέψεως ἀπουσίαν καὶ ἄλλων θεολόγων καὶ ἰδίᾳ Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων. Οἱ Ρῶσοι θεολογοὶ παρουσιάζουσι, ὥς παρετηρήθη, σαφῶς ἐξέλιξιν, ἣν ζήτημα εἶναι ἂν ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ πάντα. Ἀντὶ τῆς αὐτῆς τῆς πατερικῆς, ἣν ἐπιδιώκουν οἱ Ἕλληνες.

4. Πρβλ. Π. Μπρατσιώτου: Ἐκθεσιν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐκκλησία» 1938 σ. 77 καὶ τὴν τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Amsterdam, ἐν «Ἐνορίᾳ» 1949. Διὰ τὰς τότε ἀντιρρήσεις διὰ τὴν συγχώνευσιν πρβλ. νῦν Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτον ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949 σ. 69.

ἵδρουν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ συνεδέετο διὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τῶν αἰρετικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἀρνητῶν παντὸς θεμελιώδους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν δόγματος τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἐπὶ κοινῆς δογματικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, διαφόρου τῆς ὑπὸ τῶν Οἰκ. Συνόδων τεθεσπισμένης, δὲν ἐξητάσθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλάκις ἠκούσθη ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν τὸ παράπονον, ὅτι αἱ ἐκθέσεις τῶν δὲν ἐμελετῶντο ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι εἰδικώτερον ἀπὸ τοῦ 1938 αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν ἐμπερίστατοι. Οὕτω τῷ 1938 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος π. χ. διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χρυσοστ. Παπαδοπούλου ἀρχ(που) Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ἐπῆλθεν ἀλλαγὴ εἰς τὴν Διοίκ. τῆς Ἐκκλησίας ὃ δὲ ἀκολουθήσας μέγας πόλεμος καὶ ἡ Κατοχὴ ἔτρεψαν ἀλλαχοῦ τὴν προσοχὴν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἀπείρως ζωτικώτερα προβλήματα, ἀφοῦ αὕτη ἡ ὑπόστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐτέθη ἐν ἀμφιβολῳ. Ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ὅπως καὶ ὁ λοιπὸς κόσμος εὗρισκοντο εἰς δεινὴν δοκιμασίαν.

Εἰς τοῦτον τὸν σπουδαῖον λόγον δεόν νὰ προστεθῇ, ὅτι ἐν τῷ Χριστιανισμῷ μάλιστα, ὅπως ὀρθῶς παρετήρησεν καὶ προσφάτως ὁ Holzner, (ἐν τῷ περὶ Παύλου ἔργῳ) εἶναι ἀπολύτως ἰδιάζον καὶ θεμελιῶδες τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ στενοῦ συνδέσμου Θεοσεβείας καὶ ἠθικῆς. Ὅθεν οἱ ἐξετάζοντες τὰ πρακτικὰ ζητήματα ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς τῶν πλευρᾶς κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀνήγοντο εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐνότης τῶν προβλημάτων τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν καὶ ὁ βαθύτατος πόθος τῆς Ἐνώσεως ὑπεβοήθησαν τὴν τάσιν πρὸς ἔνωσιν τῶν Ὁργανώσεων τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἀφοῦ μάλιστα οἱ μὲν ἡμέτεροι εἶχον κατ' ἀρχὴν εἰσηγηθῇ τῷ 1920 σχέδιον «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», δὲν ὑφίσταντο δὲ διὰ τοὺς προτεστάντας βασικὸν πρόβλημα τρόπου ἐπαφῆς ἢ συνδέσμου μετὰ ἑτεροδόξων. Ὁμοίως δὲν ὑφίστατο τοιοῦτον πρόβλημα διὰ τὰς ἐγγύτερον πρὸς ἡμᾶς ἱσταμένας Ἐκκλησίας, διότι ἡ μὲν Ἀγγλικανικὴ εὗρσκεται ὑπὸ εἰδικὰς πνευματικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνθήκας, ὥς στερουμένη ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ἐνότητος (δογματικῆς καὶ κανονικῆς πειθαρχίας)¹, ἅτε

1. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον εἶναι ἴσως δύσκολον νὰ προσφέρῃ ἀποφασιστικῆς σημασίας μεσολάβησιν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Παρὰ ταῦτα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῶν Λουθηρανῶν διὰ τὴν βαθμιαίαν προσέγγισιν τῶν παραφνάδων τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ αὐτῆς. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κειμένη εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς, οὐχὶ δὲ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, δύναται νὰ προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας παρουσιάζουσα τὸν ἀκίβδηλον θησαυρὸν τῆς ἀρχαιόγονου χριστιανικῆς εὐσεβείας τῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου εὐσταθείας τῆς εἰς τετραμερεῖς, τὸ πολὺ, συζητήσεις μεταξὺ Ἀγγλικανῶν, Παλαιοκα-

εὐρισκομένη μεταξύ δύο ρευμάτων ἐνὸς καθολικίζοντος καὶ ἐνὸς προτεσταντίζοντος, ἡ δὲ Παλαιοκαθολικὴ, προελθοῦσα ἐκ μιᾶς ἀρνήσεως, εὐρίσκεται ἐν μειοψηφίᾳ καθ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ καμμίαν προοπτικὴν αὐξήσεως. Εἰς ἡμᾶς βεβαίως εἶναι πολὺ συμπαθὴς καὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἔνωσης ἰδιαζόντως εὐπρόσδεκτος διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ὅθεν τὸ βασικὸν πρόβλημα ἐπαφῆς ὑφίσταται κυρίως δι' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἡ παράλειψις ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1938, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἔθεσε τὸ ζήτημα ἐν Utrecht πρὸ τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἀναμιφθόλως δι' ἐκθέσεως πρὸς τὰς Ἐκκλησίας, ἐβάρυνεν ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἑτεροδόξους. Ἀναμιφθόλως δὲ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1945—1948 ἦτο δυνατόν τοῦλάχιστον νὰ γίνῃ συνεννόησις μεταξύ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἡ δέουσα προπαρασκευὴ διὰ τὸ συνέδριον τοῦ Amsterdam. Ἀντὶ τούτου ἡ τελικὴ ὀνομασία τῶν ἀντιπροσώπων ἐγένετο κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1948, ἥτοι δύο μῆνας περὶ που πρὸ τῆς συγκλήσεως τοῦ Συνεδρίου καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας περιγράψαμεν ἀνωτέρω ἐν σελ. 14 ἑξ.

Μετασχόντες ἄνευ ὄρων τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam καὶ ἄνευ τῆς ἀναγκαίας προετοιμασίας διὰ τὴν Α'. Γεν. Συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, αἵτε ἀγνοούντων τῶν πλείστων ἐξ ἡμῶν τῶν ἀντιρρήσεων (περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω) τοῦ 1937-38, φυσικὸν ἦτο νὰ φθάσωμεν εἰς διαφωνίας, προκληθείσας κυρίως ἐν τῷ ζητήματι τῆς ὑποβολῆς δηλώσεως. Συνειργάσθημεν μετ' Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, ἀναζητουσῶν τὴν *Unam Sanctam* καὶ δὲν ἐνεφανίσαμεν καὶ πάλιν τὴν κεντρικὴν θέσιν ἡμῶν, παρασυρθέντες, ὥς καὶ εἰς τὰ προηγούμενα συνέδρια, εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐπὶ μέρους ὀρθοδόξων ἐπόψεων¹. Διότι, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ δηλωθῇ ἄνευ περιστροφῶν, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ παρασκευασθεῖσα, ἀλλὰ μὴ ὑποβληθεῖσα δῆλωσις τῆς πλειοψηφίας τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπεΐας², ἡ ἐκφράζουσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐγενείας τὰς ἀντιρρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν δογματικῶν ζητημάτων ἔχει τὰς αὐτὰς ἐλλείψεις πρὸς τὰς προηγουμένας, τῆς Λωζάννης καὶ Ἐδιμβούργου³, ἵον διότι οὐδεὶς γίνεται λόγος οὐδὲ ὑπαι-

θολικῶν καὶ Λουθηρανῶν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπῆρχετο οὐσιώδης προσέγγισις μεταξύ τῶν πρώτων καὶ τῶν τρίτων.

1. Πρβλ. περιγραφὴν τοῦ Συνεδρίου καὶ παρὰ Ἰωαννίδη ἐνθα ἀνωτέρω. Τὰ κείμενα παρὰ Θυατείρων ἐν σελ. 18—59 τῆς «Θεολογίας» τοῦ 1949.

2. Πρβλ. τὸ κείμενον ταύτης παρὰ Ἰωαννίδη σελ. 22—23. Ὁ σημειῶν τὰς γραμμὰς ταύτας (ἀνῆκεν εἰς τὴν Δ'. Ἐπιτροπὴν τῶν Διεθνῶν Σχέσεων) μετέσχε τῆς συντάξεως τῆς δηλώσεως ταύτης καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτέρω κριτικὴ ἀφορᾷ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀναμιφθόλως πρόκειται περὶ φιλοσοφίας *a posteriori*, ἐν ᾧ τῆς ἀνωτέρω ἐρεῦνης, ἀλλὰ πάντως χρησίμου διὰ τὸ μέλλον.

3. Ἀναμιφθόλως εἶναι πολὺ κατωτέρα τῆς ἐν Λωζάννῃ κατατεθείσης καὶ πλεόν ἄτονος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν Ἐδιμβούργῳ.

νιγμός εκφέρεται περί της αξιώσεως, ότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ *Una Sancta*¹, 2ον) διότι δὲν ἐκθέτει δι' ὀλίγων, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας χωρίζει τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν Προτεσταντισμὸν ριζικῶς 3ον) διότι δὲν μνημονεύει ποσῶς τὸ ἀδύνατον τῆς προαγωγῆς τῆς ἰδέας καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς Ἐνώσεως εἰς συνέδρια ποὺ μετέχουν (147) τόσον πολλὰ Ἐκκλησίαι καὶ Ὁργανώσεις διίστάμεναι ριζικῶς πρὸς ἀλλήλας² 4ον) διότι δὲν μνημονεύει τῆς ὅλως ἀνεπαρκοῦς δογματικῆς βάσεως³.

Ἀνὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ καταλέξωμεν εἰς τὰς παραλείψεις τὴν ὅπως-δήποτε ἐκφρασὶν ὑπαινιγμοῦ περὶ βασικῶν ἀντιρρήσεων διὰ συγχώνευσιν τῶν δύο Ὁργανισμῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὁργάνωσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, πρῶτον μὲν διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀντιπροσώπων δὲν ἐγνώριζον τὰς παλαιότερον ἐκφρασθεῖσας ἀντιρρήσεις (1937-8) δεύτερον δὲ διότι αἱ Ἐκκλησίαι, ἄνευ μελέτης, εἶχον ἤδη δηλώσει, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (σελ. 13) συμμετοχὴν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ Ὁργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Αἱ ἀτέλειαι καὶ αἱ παραλείψεις τοῦ παρελθόντος διελεγκάνθησαν διὰ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν νεωτέρων μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας μετὰ τὸ τέλος τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Amsterdam. Ὅτι ἐπῆλθε ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὸν τρόπον ἐπαφῆς καὶ σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (ἀνωτέρω σελ. 16 καὶ 29 ἐξ.) πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους τώρα καθίσταται συνειδητόν, διότι τώρα μελετᾶται ἡ οὐσία τῶν νέων πρωτοφανῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ σχέσεων, καίτοι τὰς διηρθάνθησαν οἱ ἡμέτεροι, οἱ ἐκφράσαντες τὰς ἐπιφυλάξεις τῷ 1937-38. Ὑπῆρξεν ἄραγε ἄνευ σημασίας καὶ ἄνευ συνεπειᾶς, ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦμεν τὸν μόνον δογματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀκριβέστατον τίτλον «Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» ;⁴.

1. Τοῦτο ἐτόνισε μετὰ τὸ συνέδριον ὁ Κ. Barth (ἀνωτέρω σελ. 7 ὑπόση-μείωσις). Ἴδε νῦν παρὰ Π. Μπρατσιώτη ἐν «Ἐνορίᾳ» 1949 σ. 144.

2. Εἰς τὰ πολυπληθῆ συνέδρια, ὅπως τοῦ Amsterdam, καίτοι ὑπάρχει ἐλευθερία συζητήσεως καὶ πολλὴ εὐγένεια, δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς χρόνος διὰ νὰ ἀμιλήσουν 100 ἀντιπρόσωποι μὲ ἄνεσιν. Διὰ τοῦτο μικρὰ ὑπάρχει ἐλπίς νὰ πλησιάσουν αἱ ἀπόψεις τῶν διίσταμένων εἰς δογματικὰ ζητήματα (ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς νοοτροπίας, ἱστορικοῦ παρελθόντος καὶ συγχρόνων τάσεων). Ἐπειτα εἰς τὰς τοιαύτας συσκέψεις ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ μὴ θίγονται εὐρῶς καὶ ἐμφαντικῶς αἱ διαφοραὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ συγκυλύπτονται, ἐξαιρωμένων τῶν σημείων συμφωνίας. Πρβλ. ἐκθεσιν τῆς Α'. Ἐπιτροπῆς (παρὰ Θυατείρων, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 26-32) ἐνθα πολλὰ ἐκφράσεις εἶναι ἀπαράδεκτοι διὰ τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, (ἰδίως σελ. 31-2).

3. Ἡ βραχυτάτη προσωπικὴ δήλωσις εἰς τὴν ὁποίαν προσέβη τὴν τελευταίαν ἡμέραν ὁ Σεβ. Θυατείρων (πρβλ. Ἰωαννίδου σ. 23) γενομένη ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἀντιπροσωπείας ἀναφέρει περίπου, ὅτι καὶ ἡ ἐπιφυλάξις, ἡ ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωαννίδου.

4. Ὑπῆρξεν εὐτύχημα, ὅτι εἰς τὴν α' Ἐπιτροπὴν αἱ ἡμέτεραι ἀπόψεις, ἐκτεθεῖσαι διὰ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου καθηγητοῦ Florovsky, περιελήφθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον «Καθολικὴ ἀντίληψις», χωρὶς ἡμεῖς νὰ ἐπιμεινωμεν. Ἀκριβέστερον θὰ ἔπρεπε νὰ γνῇ λόγος περὶ «καθολικῆς Ὁρθοδόξου ἐπόψεως».

§ 3. Αἱ θεμελιώδεις καὶ ὑνθμιστικαὶ ἀρχαὶ διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους σχέσεις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ προβληματικότητα τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ἀρκετὰ σαφῶς, ὅτι εἰς τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ὑπάρχει θεμελιώδης καὶ δὴ ἀμετάβλητος καὶ ἀμετακίνητος θεωρητικὴ ἀρχή, ἀφ' ἧς δέον νὰ δομᾶται ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ διατυπώσει καὶ ὑνθμίσει τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δέον νὰ δοθῇ καταφατικὴ ἀπάντησις.

Ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀρχή, ἡ ἀνέκαθεν ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας, εἶναι ὅτι αὕτη πιστεύει ἀδιασείστως, ὅτι εἶναι : ἡ *Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία*, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἄρα θεῖα δικαίᾳ ἰδρυθεῖσα καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων οργανωθείσα καὶ ὡς «Σῶμα Χριστοῦ» ὑφισταμένη κιβωτὸς τῆς Σωτηρίας, ἡ διατηρουμένη διὰ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, διὰ δὲ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος συνεχίζουσα τὴν ζωὴν Αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὑπάρχουσα διὰ τὴν Σωτηρίαν τοῦ Κόσμου. Ἡ διατήρησις τῆς ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς Ἱερωσύνης, καταλαμβάνουσης ἐντελῶς κεντρικὴν θέσιν ἐν τῇ Οὐσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλ' ἡ βάσις αὕτη, οὐσιωδῶς βεβαίως τροποποιημένη, ὡς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τῆς Ἱερωσύνης ἐν ἐνὶ προσώπῳ (*plenitudo potestatis*), εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι καὶ αὕτη διακηρύσσει, ὡς εἶδομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι Μία, αὕτη μόνη, τοὔτέστι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ εἶναι ἡ ἀναζητούμενη *Una Sancta* ! Δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λόγων δι' οὓς ἀπορρίπτομεν ἡμεῖς οἱ ὀρθοδόξως καθολικοὶ χριστιανοὶ (ὡς καὶ πᾶς ἀμερόληπτος ἱστορικός) τὴν ἰδέαν ταύτην δικαίως¹, ἀλλ' ἀπλῶς θέλομεν νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ Ἐκκλησίαι προβάλουν τὴν αὐτὴν θεμελιώδη ἀξίωσιν καὶ ἀρχὴν πρὸς ὑνθμίσιν τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὰς ἑτεροδόξους καὶ δὴ πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν. Καὶ ἡ μὲν Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία μὲ ἀκολουθίαν ἀληθῶς ρωμαϊκὴν, ἐρμηνευομένην ἄριστα ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἀκολουθίαν τοῦ νομικοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ἀρνεῖται πᾶσαν ἐπαφὴν καὶ βεβαίως συζήτησιν, ἀκόμη καὶ ἀκρό-

1. Πρβλ. **Χρ. Ἀνδρούτσου** : Συμβολικὴν 1930² σ. 89 ἐξ. Περὶ τῆς διαφορᾶς οὐσίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρβλ. καὶ τὴν ἡμετέραν ἔκθεσιν ἐν σελ. 143-147 τοῦ «Προσχεδίου εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν». Ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις ἴδε τὰς δηλώσεις τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν ἐν Λωζάννῃ (1937 Ἀγγλικὸν κείμενον ἐν *Faith and Order, proceedings of the World Conference Lausanne, August 3-21 1927* ed. Bate, London. 1927. σ. 382.

ασιν παρ' ἀπλῶν παρατηρητῶν, τῶν ἐν τοῖς Οἰκουμ. συνεδρίοις συζητήσεων. Ἡμεῖς τοῦναντίον ἐτηρήσαμεν διάφορον στάσιν. Εἶναι δεδικοιολογημένη ἡ ἰδική μας διάφορος στάσις, ἀφοῦ ἡ βασικὴ ἀξιῶσις εἶναι ἡ ἰδία; Κατ' ἀρχὴν πρέπει ν' ἀπαντήσωμεν καταφατικῶς, ἀλλὰ μὲ τὰς ἐξῆς οὐσιώδεις παρατηρήσεις.

Ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύουσα ἀκραδάντως, ὅτι εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ Una Sancta¹, ἀντιδιαστέλλει τὴν στάσιν τῆς ἀπὸ τὴν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς, διότι ἐνῶ αὕτη ἔχει τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικά τοῦ ἀποκλειστικοῦ νομικοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ἐκείνη ἔχει τὴν φιλελευθέραν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τὴν δημοκρατικὴν ἀντίληψιν, ἀφορτὴς κληρονομηθείσας ἀπὸ τε τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν χρόνων τῶν Οἰκουμ. Συνόδων. Ὅθεν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χριστιανικὸν καθήκον ὅχι μόνον νὰ τηρῇ ἐπαφὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ συζητῇ μετὰ τῶν παραπλανηθέντων ἀδελφῶν, ἐν προκειμένῳ ἀπολύτῳ ὑπαιτιότητι τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας², ἵνα γνωρίσῃ αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν καὶ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν Ἑνωσιν τῆς ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὸν μόνον Ποιμένα, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, πρὸς ὃν δύνανται νὰ προσεύχωνται οἱ λαοὶ εἰς τὴν ἰδίαν τῶν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν τρόπον.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀποκρούσασα τὰς ἀξιῶσεις τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπικρατήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικότητος τῶν 8 πρώτων αἰώνων ἐν τῇ πίστει καὶ διοικήσει καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας δὲν δύναται ἢ νὰ διεξαχθῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν διεκήρυξεν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ οἱ πατέρες τοῦ 8^{ου} αἰῶνος, συνδέσαντες ἀρρήκτως τὴν πνευματι-

1. Διὰ τοῦτο πιστεύομεν, ὅτι ἀποκρούει τὴν Branchestheory, τὴν προσελθούσαν ἐκ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξυπακουομένην εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν, καθ' ἣν αἱ ὑπάρχουσαι Ἐκκλησίαι εἶναι κλάδοι τῆς κεχωρισμένης Μιᾶς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποκρούῃ καὶ τὸν θρον. Ὁμολογία δι' ἐναντίον.

2. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία παρέσχε τὴν αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν τριῶν μεγάλων συγκρούσεων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ α) τοῦ Σχίσματος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως β) τῆς συγκρούσεως πρὸς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ γ) τῆς Μεταρρυθμίσεως τοῦ 16ου αἰῶνος (Λουθήρου, Καλβίνου καὶ Σβίγγλιου). Ἡ τελευταία ἀξία λόγου σύγκρουσις τῆς πρὸς τὸ Ἰταλικὸν Ἔθνος καὶ Κράτος (1870) ἔληξεν τῷ 1929. Ἀπασαὶ δέον νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, τῶν θεσμῶν καὶ τῶν τάσεών του ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Δύσεως. Τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα ἐμφανισθὲν τῷ πρώτῳ ἀσαφῶς τὰ τέλη τοῦ β. μ. Χ. αἰῶνος καὶ σαφῶς ἀπὸ τοῦ γ'. ἡδυνήθη νὰ μεταμορφώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς Ῥωμαιοκαθολικὴν καὶ οἶονεῖ ὡς προέκτασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῇ Δύσει, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ιγ' καὶ κατὰ τὸν ιστ' αἰῶνα. Πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Προσχέδιον κλπ. σ. 60 ἐξ.

κὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς καλῶς νοουμένης ἐλευθερίας¹. Αὐτὴ ἡ παράδοσις λοιπόν, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν γνήσιον χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν θησαυρὸν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς καθαρῶς πνευματικῷ Ὁργανισμῷ ἀντιτιθεμένου πρὸς πᾶσαν πολιτικὴν καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάσιν, ἐπιβάλλει ἡμῖν τὴν τήρησιν ἐπαφῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἀκόμη χάριν τοῦ καλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος—τῆς ἀπειλουμένης ἐκ τῶν ἀντιθέων καὶ σκοτεινῶν δυνάμεων—πρὸς σχηματισμὸν ἐνιαίου μετώπου εἰς τὰ πρακτικὰ ζητήματα. Τὸ εὐρὺ πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὑμνήσε ὁ συνθεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας ἑλληνιστῆς Ἰουδαῖος Παῦλος, οὐδέποτε ἐξέλιπε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας.

Ὅθεν δὲν ἐξασθενεῖ ἡ κεντρικὴ θέσις ἡμῶν οὐδὲ εἴμεθα ἀσυνεπεῖς τηροῦντες ἐπαφὴν ἐν τοῖς δογματικοῖς ζητήμασι πρὸς διαφώτισιν τῶν ἑτεροδόξων καὶ συμπράττοντες ἐν τοῖς ζητήμασι τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ. *Τοῦναντίον ἐξασθενεῖ* διὰ τῆς συμμετοχῆς ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», διότι ἐν αὐτῇ δεχόμεθα νὰ «συνδεθῶμεν ὀργανικῶς ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως»², μεθ' ἑτεροδόξων, μεθ' ὧν εἶναι ἀδύνατος σχεδὸν πᾶσα συνεννόησις, ὡς εἶναι οἱ Κογκρεκασιοναλισταί, οἱ Κουάκεροι, ὁ Στρατὸς τῆς Σωτηρίας καὶ οἱ λεγόμενοι Εὐαγγελικοὶ κ. ἄ., διότι δὲν δύνανται οὗτοι ν' ἀποστῶσι τῶν ἀρχῶν τῶν περὶ ἀπορρίψεως πάσης ἰδέας Ἐκκλησίας καὶ νὰ προσεγγίσωσι τὰς ὀλίγας θεμελιώδεις ἀρχάς, ἃς διετύπωσαν ἡ ἀρχέγονος Ἐκκλησία καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ ποὺ εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' ἡμᾶς. Εἰς τὰ θεολογούμενα ζητήματα καὶ τὰ πρακτικὰ ζητήματα ἔχομεν ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαρξὶς φιλελευθέρως Θεολογίας ἐν Ἀνατολῇ εἶναι παράδοσις ἡμῶν. Αὕτη ἐπιτρέπει ἡμῖν σήμερον τὴν διάκρισιν πυρῆνος καὶ φλοιοῦ ἐν τῇ Χριστιανικῇ θρησκείᾳ.

Ἄλλη σπουδαία συνέπεια τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους εἶναι, *ὅτι ἐξασθενεῖ ἡ σημασία τοῦ θεμελιώδους προβλήματος τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν*, διότι δὲν προάγεται ἡ ἰδέα τῆς «Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐννοίᾳ καὶ προθέσει, ἥτοι τῆς ἐνώσεως εἰς τὰ οὐσιώδη. Καὶ κύριον καὶ οὐσιώδες ἐν τῷ Χριστιανισμῷ εἶναι ἡ ὑπαρξὶς Ἐκκλησίας, ὡς θείου ἅμα καὶ ἀνθρω-

1. Πρβλ. **II. Μπρασιώτου** : Αὐθεντία καὶ Ἐλευθερία ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ. Ἐν Ἀθήναις 1930, **B. M. Βέλλα** : Bibelkritik und kirchliche Autorität καὶ **Ἀντωνιάδου** : Die orthod. hermeneutische Grundprinzipien. Ἴδε καὶ παρομοίας μελέτας τῶν : Kartaschoff καὶ ἡγουμ. Κασσιανοῦ ἐν *Procès-Verbaux du premier Congrès de Theologie Orthodoxe* 1936 σ. 138—193.

2. Αὐτὸς εἶναι ὁ θεμελιώδης χαρακτηρισμὸς μας περὶ τῆς οὐσίας τοῦ γεγονότος τῆς συμπράξεώς μας καὶ συμμετοχῆς εἰς τὴν νέαν Ὁργάνωσιν, περιληφθεὶς εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς πλειοψηφίας.

πίνου Ὁργανισμοῦ, τὸ δὲ περὶ Τριάδος δόγμα, ὡς καὶ ἡ περὶ Χριστοῦ διδασκαλία ἀποτελοῦσιν θεμελιώδεις βάσεις τοῦ αὐτοῦ κεντρικοῦ δόγματος περὶ Ἐκκλησίας. Ἔνεκα τούτου ἀποτελεῖ ἀνάγκη ἀδήριτον νὰ ὑπάρχῃ ἓνας τρόπος διαρκoῦς ὑπομνήσεως πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, ὅτι χωριζόμεθα εἰς τὴν οὐσιωδесτάτην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐμφάνισιν ἐν τῷ Κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἀληθῶς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο συγκεντροῦνται αἱ κύριαι διαφοραὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Δύσεως, τῆς τε Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Προτεσταντικῆς.

Δὲν εἶναι δὲ ἀτυχῶς, ἡ ἀλήθεια αὕτη βαθέως συνειδητὴ εἰς πάντας καὶ δὴ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους¹. Πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ συνειδητὴ, διότι ἡ Ἑνωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι δυνατὴ μόνον ὡς ἑνωσις Ἐκκλησιῶν καὶ ὄχι ὁργανώσεων.

4. Ἡ Ἀναγκαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς συμμετοχῆς τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν² καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία.

Ἐλέχθη ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης, ὅτι διὰ πολλοὺς νεωτέρους θεολόγους ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν κατέστη προ-

1. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου τοῦ Amsterdam συνέβη τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον. Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς θείας εὐχαριστίας τῶν Ἀγγλικανῶν (Communio Praeparatio) ἐκλήθη νὰ λάβῃ θέσιν εἰς τὸ «ἱερὸν βῆμα» τοῦ ναοῦ ὁ πρεσβ. Florovsky Καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας τοῦ Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων, ἀλλὰ τῇ προτροπῇ τοῦ σεβ. Μητρ. Θυατείρων ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανεν (ὀρθῶς) μέρος. Τοῦτο προῦκλεσε μέγιστον θόρον εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἰθυνόντων τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, διότι ἀκριβῶς ὑπέμνησεν, ὅτι ὑφίστατο οὐσιαστικὰ ἐμπόδια διὰ τὴν Ἑνωσιν. (Καὶ ὁ Barth κατὰ τινα ὁμιλίαν ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι δὲν ἠδύναντο οἱ σύμβουλοι νὰ μεταλάβουν ἀπὸ κοινοῦ). Κατόπιν τοῦ γενομένου θορύβου ὀρθῶς ἀπεφασίσθη νὰ παραστώμεν ὡς ἀπλοὶ θεαταί, ἀλλὰ οἱ ἰθύνοντες τὴν διάσκεψιν—τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικόν—ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ ἐξεύρουν ἓνα μητροπολίτην Μονοφυσίτην νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν, τὴν προοριζομένην διὰ τὸν πατέρα Florovsky, εἰς τὴν τελετὴν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Σημειωτέον, ὅτι οἱ Χριστ. τῶν Ἰνδιῶν ἀποδίδουσι εἰς ἑαυτοὺς τὸν τίτλον τοῦ Ὁρθοδόξου. Ἡ κλῆσις τούτου εἶναι ἀξία μελέτης, διότι μαρτυρεῖ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι τῶν ἰθυνόντων τὴν Διάσκεψιν, ἐν τῷ προβλήματι τῆς Ἑνώσεως καὶ δὴ τῆς Ἱερουσῆνης. Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰάβας ἀνέκων εἰς τοὺς Καλβινιστὰς ἐπισκέπτας τῆς Διασκέψεως, μεθ' οὗ συνηντήθησαν εἰς τὰς ἐν τῷ Σταδίῳ τοῦ Amsterdam ἑορτάς, μὲν ὁμίλησεν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνωτέρω ἐπεισοδίων μετ' ἐπιφρόνησιν διὰ τὰς θεμελιώδεις ἀντιλήψεις τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ μὲν ἐτόνισεν, ὅτι εὐτυχῶς εὐρέθησαν ἄλλοι «ὀρθόδοξοι», δεχθέντες νὰ μετὰσχουν τῆς Praeparatio τῆς Communio τῶν Ἀγγλικανῶν!.. Πιστεύω, ὅτι δὲν χρειάζονται σχόλια.

2. Διὰ τὸ θέμα τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει ἀρκετὴ βιβλιογραφία ἑλληνιστί. Παλαιότερα Ζ. Ρώσση: Ὁ Παλαιοκαθολικισμὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνησίαν καθολικότητα καὶ ὀρθοδοξίαν τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας (1895), Ὁρθοδοξία

βληματική, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἡ προβληματικότης αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ριζικὴν ἀλλαγὴν μορφῆς τῶν σχέσεων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, διότι περὶ τῆς κατ' ἀρχὴν ἀναγκαιότητος τῆς ἐπαφῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ σοβαρὰ ἀντίρρησης. Περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θέματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν σύγχρονον ἐκκλησιαστικὴν δεοντολογίαν φρονῶ, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀρνητικὴ στάσις ἐκ μέρους μας ἐκ δύο λόγων. 1ον) διότι συνεπεία τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐγγυτέρας γνωριμίας τῶν Θεολόγων καὶ κληρικῶν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἐπιστημόνων Θεολόγων τῆς Δύσεως, εὐρισκόμεθα νῦν πρὸ μεταστροφῆς τῆς τέως κρατούσης δυσμενοῦς γνώμης περὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς τάχα «Κοινωνίας λατρείας» (ἴδε Μπαλάνου ὁμότιτον μελέτην). Ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐκδηλώσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀναφέρω τὴν μᾶλλον πρόσφατον τοῦ Fried. Sieg. Schulze, παραλείπων τὰς γνώμας τῶν ἀειμνήστων διαπρεπῶν θεολόγων Adolf Deissmann, K. Holl¹ καθηγητῶν τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.

Ὁ Schulze λοιπὸν λέγει², «Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς λαμβάνει ἰδιαίχονσαν θέσιν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἔνεκα τοῦ ὅτι διετήρησεν κατὰ τρόπον μοναδικὸν τὴν Καθολικότητα. Ἐχει περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ τίτλου Καθολικῆ παρὰ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἰς τὴν Βατικανικὴν Σύνοδον ἀνύψωσεν εἰς ἀρχὴν τὴν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας». Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη δὲν εἶναι εὐτυχῶς ἡ μόνη ποὺ διευτυπώθη ἀπὸ ἔγκυρον ἐπιστημο-

καὶ Παλαιοκαθολικισμὸς (1896) ἑτέρα 1898 καὶ 1899 (πρβλ. καὶ **Κ. Δυοβουνιώτης** ἐπιστημονικὰ μνημόσυνα Καθηγ. Παν)μίου Ἀθηνῶν 1935). **Χρ.** Ἀνδρούτσου, ἐκτὸς τῆς συμβολικῆς εἰς 2αν ἐκδοσιν ἴδε καὶ τὸ κῦρος Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν (Περὶ τοῦ ἰδίου θέματος πρβλ. τὰς γνώμας τῶν καθηγ. Θεολογίας καὶ τὸ ὁμότιτον τεῦχος, ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας» 1939 καὶ τὰ ἔργα **Α. Ἀλιβιζάτου** καὶ **Κ. Δυοβουνιώτου** 1932), «Αἱ βάσεις τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἐξαιρετικῆς σημασίας εἶναι αἱ ἐργασίαι τοῦ καθηγητοῦ **Α. Ἀλιβιζάτου**, μετασχόντος πάντων τῶν συνεδρίων. πρβλ. ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ παρόντι μνημονευθέντων 1) «Aspirations towards Union» ἐν «The Christian East» (1920). 2) Αἱ σύγχρονοι εἰρηνευτικαὶ τάσεις καὶ τὰ ἐν Στοκχόλμῃ συνέδρια (1927). 3) Die Weltkonferenz für Glauben und die Orthodoxe Kirche (Internationale Kirchl. Zeit. 1929). 4) Ὁ Παγκόσμι. σύνδεσμος διεθνoῦς φιλίας διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν. 5) Τὸ δυνατόν τῆς Ἑνώσεως (ῥωσιστί) ἐν τῷ συλλογικῷ συγγράμματι «Χριστιανισμοὶ Βοσσοσδένισι» 1932. ἴδε καὶ **Μπαλάνου** ἡ ἀνάγκη συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1932. 6) **Π. Μπρατσαϊώτου**, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων, πρβλ. Κοινωνισμὸς καὶ ἡ Παγκόσμιος Χριστ. κοινωνικὴ Κίνησις 1934.

1. Περὶ τῶν γνωμῶν τούτου καὶ τοῦ ὑπ' ὄψει θέματος πρβλ. εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου» Ἀθῆναι 1948.

2. Sammlung «Ekklesia» τόμ. X. σ. 9.

νικόν κάλαμον. Ούτως και ὁ ἀείμνηστος E. Seeberg, διάδοχος τοῦ Holl εἰς τὴν β'. τακτ. ἔδραν τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας ἐν τῷ Παν(μ)ίῳ τοῦ Βερολίνου (1888—1945), εἰς πραγματείαν του, «Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐν τῇ Βαλκανικῇ (ἐν τῷ ἔργῳ Menschenwerdung und Geschichte 1938 σ. 243—256) λέγει, ὅτι «ὀλίγοι γνωρίζομεν κάτι ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτῶν τῶν ὑπερφάνων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες αἰσθάνονται ἐαυτὰς δικαίως, ὥς μέλη τῆς ἀρχαιοτάτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μόνον ὀλίγοι γνωρίζουν, πῶς αὗται ὑπὸ τινα ἔποψιν ἴστανται πλησιέστατα πρὸς τὸν Ἀρχικὸν Χριστιανισμόν». Τοιαῦται ἐκδηλώσεις δὲν ἦσαν δυναταὶ πρὸ 30—30 ἐτῶν, ὅτε ἐπρυτάνευεν ἀκόμη, ὥς λέγει ὁ Seeberg, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι «ἀπολιθωμένη». Ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ ὀφείλεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ρωσικὴν Θεολογίαν καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς ὅλης Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν¹.

Ἄλλ' ἀνεξαρκῆτως τῆς σπουδαίας αὐτῆς χρησιμότητος καὶ τῆς προκλήσεως ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ ἀνάγκη διαφωτίσεως τῶν ἑτεροδόξων² περὶ τῆς ἡμετέρας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Πέραν τούτου φρονῶ μὲν ὅτι αἱ πρωταρχικαὶ Χριστιανικαὶ ὑποχρεώσεις, αἷς βαθύτατα αἰσθάνεται ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, περὶ σχηματισμοῦ ἐνιαίου μετώπου κατὰ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ Κόσμῳ καὶ περὶ καταβολῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἔνωσιν, ἐπιβάλλουσι τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν, ἀλλ' ὑπὸ ὥρισμένας προϋποθέσεις, τὰς ὁποίας ἀναμφιβόλως δυνάμεθα νὰ θέσωμεν, δεδομένου, ὅτι ἄνεν ἡμῶν ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις παραμένει κατ' οὐσίαν Προτεσταντικὴ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ εὐρυτάτη ὀνομασία ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὴν θὰ ἦτο: Διεθνὴς Χριστιανικὴ κίνησις. Ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις ἐπιβάλλεται νὰ μελετηθῶσι μετὰ μεγίστης προσοχῆς πάντα τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ζητήματα, τόσον τὰ προβλήματα τῶν ἀρχῶν ὅσον καὶ τὰ τιθέμενα θεωρητικὰ καὶ πρακτικά. Πρὸς τούτοις θὰ ἐπεβάλλετο ἡ τακτικὴ συγκέντρωσις τῶν μετεχόντων τῶν συνεδρίων καθηγητῶν τῶν δύο ἐν Ἑλλάδι Πανεπιστημιακῶν Θεολογικῶν Σχολῶν εἰς συνέδρια σπουδῶν, ὥστε ἡ προπαρασκευὴ ὅχι μόνον νὰ εἶναι πλήρης, ἀλλὰ καὶ νὰ τίθενται ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ζητήματα. Ἡ παρουσία ὑπευθύνων Ἱεραρχῶν εἶναι ἀπαραίτητος καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἱ. Συνόδου.

Τὸ κύριον ὁμῶς ζήτημα, ὅπερ τίθεται νῦν πρὸ τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι

1. Πρβλ. καὶ Α. Ἀλιβιζᾶτον, ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949 σ. 65.

2. Περὶ τούτων ὁμιλεῖ ἡ ἐκθεσις τῆς πλειοψηφίας τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν καθηγητῶν Α. Ἀλιβιζᾶτου, προσφέροντος πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν γνωριμίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν ἑτεροδόξων. Πρβλ. Δ. Μπαλάνου καὶ Π. Μπρατσιώτου ἐργασίας ἐνθ' ἀνωτ.

ποίαν στάσιν πρέπει νὰ τηρήσουν ἔναντι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς ὁποίας μετέσχον. Πρὶν νὰ δοθῇ οἰαδήποτε ἀπάντησις πρέπει νὰ σημειωθῶσι τὰ ἑξῆς :

1ον) ὅτι οἰαδήποτε πρότασις τροποποιήσεως τῶν γενομένων δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πρὸ τῆς παρόδου τετραετίας, ὅτε θὰ συγκληθῇ ἡ Β' Γεν. Συνέλευσις (1953), μόνη δυναμένη νὰ τροποποιήσῃ τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν».

2ον) ὅτι μετέσχομεν ἄνευ ὅρων καὶ ἄνευ τῆς πλήρους μελέτης τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων. Αἱ ἐπιφυλάξεις μας δὲν ἀνεφέρθησαν κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τῶν Κανονισμῶν.

3ον) Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψιν, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις ὑπόκεινται εἰς τὴν τελικὴν κρίσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δεδομένου ὅτι προσπάθεια τῶν ἡμετέρων ἐν Amsterdam περὶ μεταβολῆς τῆς δογματικῆς βάσεως (εἰς τὸ περὶ Τριάδος ζήτημα) ἀπέβη ἄκαρπος, δύνανται αἱ ἡμετέραι Ἐκκλησίαι ν' ἀποφασίσωσιν περὶ μεταβολῆς στάσεώς των μέχρι τῆς Συγκλήσεως τῆς Β. Γεν. Συνελεύσεως, πρὸ τῆς ὁποίας θὰ τεθῇ ὑφ' ἡμῶν τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχῶν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν». Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς στάσεως δὲν σημαίνει τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν». Γενικότερον ἐκκλησιαστικοὶ καὶ διεθνεῖς λόγοι ἐπιβάλλουν νὰ παραμείνωμεν.

Ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐφεξῆς στάσις τῆς Ἐκκλησίας μας ἔναντι τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» μέχρι τοῦ 1953;

α) ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος ἀπόσυρσις τῶν ἐπισκόπων ἐκ τῆς Κ. Διοικήσεως τοῦ Ὁργανισμοῦ, στηριζομένου ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως ἑλλιποῦς (Χριστολογία μὴ τριαδικὴ καὶ ἔννοια «Ἐκκλησίας» ἀκαθόριστος) καὶ διαφόρου τῆς ὑποχρεωτικῆς διὰ τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν στηριζομένην εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱ. Παράδοσιν¹. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐκ τῶν 5 θέσεων, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας Κων/πόλεως καὶ Ἑλλάδος (ἐπὶ συνόλου 13) θὰ μείνωσιν ἄλλαι 3². κεναὶ (εἶναι ἀκόμη 8 κεναὶ διὰ τὰς ἀπουσιασάσας ἀπὸ τὸ Amsterdam Σλαβικὰς καὶ λοιπὰς Ἐκκλησίας). Θὰ παραμείνωσιν τοιοῦτοτρόπως οἱ λαϊκοὶ Θεολόγοι καθηγηταὶ μόνον, πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἔννοιαν.

β) Ἐπιβάλλεται ταυτοχρόνως νὰ δηλωθῇ, ὅτι οἱ παραμένοντες καθηγηταὶ ἐκπρόσωποι τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας θὰ τηρήσωσιν ἐπαφὴν μὲν εἰς τὴν *Faith and Order* πρὸς συζήτησιν

1. Τὴν ἰδέαν τῆς ἀποσύρσεως τῶν ἐπισκόπων διευτύσαμεν πρῶτοι ἡμεῖς, κατὰ τὴν παρέλασιν τῆς 22ας Αὐγούστου 1948 ἐν Amsterdam, πρὸς τὸν Σεβ. Σάμου, φέροντα τὸ ἐγκώλιον καὶ ἐπανωκαλύμμαχον καὶ ἔχοντα τὴν θέσιν του εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ἀλφαβήτου Τ (Τουρκία). Ἀπεδέχθη καὶ περιέλαβεν τὴν ἰδέαν ταύτην εἰς τὴν λίαν ἐνδιαφέρουσαν ἐκθεσὶν του πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 30 ὑποσημείωσις 1.

τῶν δογματικῶν διαφορῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν *σύμπραξιν δὲ εἰς τὰ ἔργα τοῦ πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ*. Ἀπαραίτητον ὅμως θεωρεῖ ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν ἑναρξιν συνομιλιῶν διμερῶν ἢ τριμερῶν τὸ πολὺ—διὰ τοῦ σχηματισμοῦ θεολογικῶν ὑποεπιτροπῶν ἐξ εἰδικῶν καθηγητῶν—ἐκ τῶν ἐγγύτερον ἱσταμένων ἐκκλησιῶν (λ. χ. Ὁρθοδόξων-Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀγγλικανῶν, καὶ Ἀγγλικανῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ Λουθηρανῶν, παρισταμένων καὶ Ὁρθοδόξων κλπ.), διότι εἶναι ἄσκοπον νὰ γίνωνται συζητήσεις μεταξὺ τόσων Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁργανώσεων, χωριζομένων διὰ κολοσσιαίων διαφορῶν. Ὁ Προτεσταντισμὸς πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ ἐνότητά ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ.

γ) Πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δεόν νὰ διεξαχθῶσιν ταχέως συνομιλίας τῶν Ἐκκλησιῶν, μετὰ μελέτην καὶ ἐκθέσιν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, ἀποτελουμένων ἐξ ἀντιπροσώπων πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς¹, πρὸς λήψιν ἀποφάσεων περὶ τῆς Οἰκ. Κινήσεως, ὥστε κατὰ τὴν προσεχῇ Γεν. Συνέλευσιν νὰ ἐκτεθῶσι σαφῶς αἱ ἀρχαὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους (θεμελιώδεις καὶ δευτερεύουσας), ὑποδηλουμένης τῆς ἀπόψεως καὶ τῆς ἀνάγκης ὑπάρξεως ἀριθμητικῆς ἀναλογίας τῶν ἀντιπροσωπειῶν.

δ) Ἐφεξῆς πᾶσα μὲν πρόσκλησις εἰς *Συνέδρια Σπουδῶν* τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» δεόν νὰ γίνεται διὰ τοῦ Οἰκ. Πλ/χείου, ἡ δὲ συγκρότησις τῶν ἀντιπροσωπειῶν ἐκ λαϊκῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, θὰ ἀνακοινοῦται διὰ τοῦ Οἰκ. Πλ/χείου, ὅπερ θὰ ὀρίζῃ τὸν ἡγέτην τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτω θὰ ὑπάρχῃ πλήρης συντονισμὸς τῶν ἀπόψεων τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ θ' ἀκούεται μετὰ προσοχῆς καὶ ἐγκύρως ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου βήματος τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἡ φωνὴ καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ αἱ πλήρης ἀγάπης προθέσεις τῆς ὑπὲρ διασώσεως καὶ προόδου τῆς Χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος. Τοιουτοτρόπως φρονοῦμεν, ὅτι θέλει ἐκπληρώσῃ ἡ ἡμετέρα Καθολικὴ Ἐκκλησία ὀρθότερον λυσιτελέστερον καὶ ἐγκυρότερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον τὴν Οἰκουμενικὴν τῆς ἀποστολὴν ἀπὸ τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἀπέστη², μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ μὴ θέσῃ ὅρους κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῶν σχέσεων τῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους (Utrecht·Amsterdam, 1938-48).

1. Τοπικὰ συνέδρια σπουδῶν τῆς Ὁρθ. Θεολογίας εἶναι ἀναγκαῖα, συμμετεχόντων καὶ λογίων ἐπισκόπων. Εἰς τὰ συνέδρια ταῦτα θὰ ἐξετασθῶσι αἱ πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ἐκθέσεις καὶ αἱ μελέται καὶ προτάσεις τῶν καθηγητῶν Ἀμ. Ἀλιβιζάτου (ἐν «Ποιμένι» Μυτιλήνης 1949), Ἱ. Καρμύρη (ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 1949), Β. Ἰωαννίδου (ἐνθ. ἀνωτ.) καὶ Π. Μπρατσιώτου ἐν «Ἐνορίᾳ» κ. ἄ.

2. Πρβλ. τὰς ἡμετέρας πραγματείας : Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ παρόντι (ἐναρκτήριος λόγος εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας, ἐν τῷ Παν/μίῳ Ἀθηνῶν 1940). Ἐπὶ τῶν αὐτῶν γραμμῶν στηρίζεται καὶ τὸ ἔργον : Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσοννήσου τοῦ Αἴμου. Ἐν Ἀθήναις 1948.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
Πρόλογος	5
Εἰσαγωγή	9
§ 1. Ἡ συμμετοχή τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν <i>Amsterdam</i> (1948) καὶ ἡ πραγματικὴ μας θέσις ἐν αὐτῇ. Ἡ ἀποχὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ προβλήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὰς ὀριζικὰς διαφορὰς τῶν μετεχουσῶν «Ἐκκλησιῶν» καὶ τῆς «Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας»	13
§ 2. Περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἐπελθούσης ὀριζικῆς μεταβολῆς εἰς τὸν τρόπον ἐπαφῆς καὶ σχέσεως τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους καὶ πῶς προῆλθεν αὕτη. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῶν Ὁρθοδόξων. Ἡ ἐλλιπεστάτη δογματικὴ καὶ ἡ ἀκαθόριστος ἐκκλησιολογικὴ βάσις τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» καὶ αἱ ἐπιφυλάξεις τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων	19
§ 3. Αἱ θεμελιώδεις καὶ ὀνθμιστικαὶ ἀρχαὶ διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους σχέσεις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ προβληματικότης τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν	39
§ 4. Ἡ Ἀναγκαιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς συμμετοχῆς τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία	42

Τὰ κυριώτατα παροράματα

Σελ.	5	στιχ.	19	ἀντὶ	περιλαμβανούσας γράφε	περιλαμβανούσης
»	6	»	1	»	Religionsgemeinde	» Religionsgemeinde
»	7	»	1	πρόσθες	μετὰ τὸ βαρυσημάτων :	δηλώσεων
»	9	»	40	ἀντὶ	ἀνεζωπυρωθῇ	γράφει ἀναζωπυρωθῇ
»	12	»	1	»	ὀρθόδοξαι	» ὀρθόδοξοι
»	»	»	2	»	Ἐκκλησιῶν	» ἐκκλησιαστικῶν
»	13	»	25	»	ἔργον	» ἔργον των
»	»	»	8	»	ἤρξατο	» ἤρξαντο
»	»	»	9	»	ταῦτα	» αὐταὶ
»	16	»	3	»	ἀντύπωσιν	» ἐντύπωσιν
»	19	»	29	»	εἰς τὸν ὅλον	» καὶ εἰς τὸν ὅλον
»	22	»	30	»	constructive	» constructive
»	23	»	9	»	ἀρχῶν	» Ἀρχῶν
»	24	»	12	»	θὰ ἐτίθετο	» θὰ ἐτίθεντο
»	25	»	10	»	πρὸς ἄρσιν	» α) πρὸς ἄρσιν
»	27	»	13	διαγραπτέον τὸ :	ὡσαύτως	
»	27	ὑποσημ. στ.	5	ἀντὶ	θεμελιωτῶν	» θεμελιωδῶν
»	28	»	» 4	»	ταύτης	» τούτου
»	29	στιχ.	20	ἀντὶ	1ον)	» 2ον)
»	29	»	27	διαγραπτέον τό :	καὶ	
»	30	ὑποσημ.	7	»	» καὶ	
»	31	στιχ.	12	ἀντὶ	τεθιμένη	» τεθειμένη
»	33	»	18	»	ὅτι 1ον)	» 1ον) ὅτι
»	35	»	1	»	νὰ ἐπισπευθῇ	» νὰ ἐπισπευσθῇ
»	»	ὑποσημ. στ.	2	»	Ἀξούμ.	» Ἀξώμης
»	36	στιχ.	11	»	ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος	» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος
»	»	»	28	»	ὕφισταντο	» ὑφίστατο
»	37	»	26	»	περιστροφῶν	» περιστροφῶν
»	40	ὑποσημ. στ.	8	»	Σβλιγγλίου	» Ζβλιγγλίου
»	44	στιχ.	1	»	οὕτως	» οὕτω
»	»	»	9	»	30—30	» 30—50
»	»	»	10	»	ἀκόμη	» ἀκόμη ἢ γνώμη,
»	46	»	27	»	πλήρης	» πλήρεις